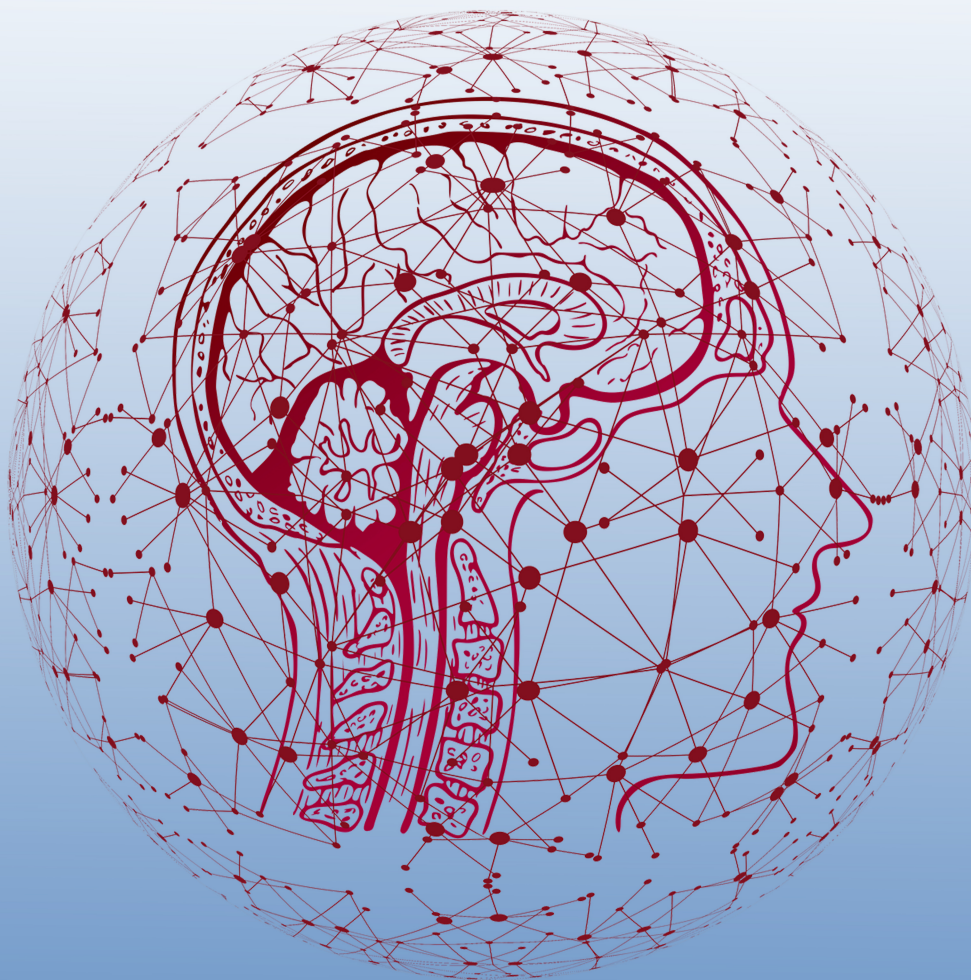

Научно списание

ОБЩЕСТВО И ЗДРАВЕ

Година 2021, Брой 4

ISSN 2683-0892 (online)

© Регионална библиотека „Любен Каравелов“ - Русе

© УМБАЛ „Канев“ АД - Русе

ГЛАВЕН РЕДАКТОР:

проф. д.ик.н., д.н. (Национална сигурност), д.н. (Социални дейности) инж. Венелин Терзиев – Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ АД, Русе, България; Военна академия „Г. С. Раковски“; София, България; Русенски университет „Ангел Кънчев“, Русе, България; Действителен член на Руската академия по естествознание, Москва, Русия

НАУЧНИ РЕДАКТОРИ:

проф. д.м.н. Евгения Русчева, д.м., Медицински университет – София, България

проф. д-р Маргарита Богданова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България

проф. д-р Нели Бенчева, Аграрен университет – Пловдив, България

проф. д-р Николай Ничев, Национален военен университет „Васил Левски“ – Велико Търново, България

проф. д-р Наталия Бекярова, Военна академия „Г. С. Раковски“ – София, България

проф. д.и.н. Константин Бошнаков, Конестога Колеж – Китченер, Канада

проф. д-р Тони Шекерджиева-Новак, Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив

проф. д-р Андрей Захариев, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България

проф. д-р Тодорка Стефанова, Русенски университет „Ангел Кънчев“ – Русе, България

проф. д-р Бранко Сотиров, Русенски университет „Ангел Кънчев“ – Русе, България

доц. д-р Нели Петрова, д.м., Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ АД – Русе, България

доц. д-р Маруся Любчева, Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България

доц. д-р Теодора Стоева, Аграрен университет – Пловдив, България

доц. д-р инж. Борис Сакакушев, Русенски университет „Ангел Кънчев“ – Русе, България

доц. д-р Николай Нинов, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България

доц. д-р Георги Митрев, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ – Пловдив, България

доц. д-р Цветелина Михайлова, д.м., Медицински университет – София, България

доц. д-р Десислава Тодорова, Медицински университет – София, България

доц. д-р Цвета Луизова-Хорева, Университет по хранителни технологии – Пловдив, България

доц. д-р Петя Несторова, Университет по хранителни технологии – Пловдив, България

доц. д-р Милко Маринов, Русенски университет „Ангел Кънчев“ – Русе, България

д-р Симеон Симеонов, д.м., Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ АД – Русе, България

д-р Йордан Илиев, секция „История“ към Съюз на учените в България – София, България

инж. Иван Иванов, Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ АД – Русе, България

д-р Марин Георгиев, Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ АД – Русе, България

МЕЖДУНАРОДЕН НАУЧЕН СЪВЕТ

проф. д.и.н. Наталия Вовченко – Ростовски държавен икономически университет, Ростов на Дон, Русия

проф. д-р Роберт Димитровски – МИТ Университет, Скопие, Северна Македония

проф. д-р Синиша Зарич – Белградски университет, Белград, Сърбия

проф. д-р Баки Колеци – Университет „Хаджи Зека“ Печ, Косово

проф. к.т.н. Денис Соловьев – Далекоизточен федерален университет, Владивосток, Русия

проф. д.псих.н. Надежда Джига, Барановички държавен университет, Барановичи, Беларус

проф., д.сст.н. Василий Кочурко, Барановички държавен университет, Барановичи, Беларус

проф. д-р Тони Шекерджиева-Новак, Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив, България

проф. д.ик.н., д.н. (Национална сигурност), д.н. (Социални дейности) инж. Венелин Терзиев –

Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ АД, Русе, България;

Военна академия „Г. С. Раковски“; София, България; Русенски университет „Ангел Кънчев“,

Русе, България; Действителен член на Руската академия по естествознание, Москва, Русия

доц. д-р Ольга Андреева – Ростовски държавен икономически университет, Ростов на Дон, Русия

доц. д-р Владимир Климух – Барановички държавен университет, Барановичи, Беларус

доц. д-р Андрии Золковер – Киевски национален университет по технологии и дизайн, Киев, Украйна

доц. д-р Талиат Биелиалов – Киевски национален университет по технологии и дизайн, Киев, Украйна

ст. преп., к.ик.н Егор Абрамов – Московски държавен технически университет „Николай Бауман“, Москва, Русия

чл.-кор., к.псих.н., доц., Андрей Васюк – Лугански държавен педагогически университет,

Луганск, Русия; Действителен член на Луганската академия на техническите науки,

Луганск, Русия

к.педаг.н., доц., докторант, и.о. Яна Кривко – Лугански държавен педагогически университет, Луганск, Русия

к.педагог.н., доц., Татьяна Мальцева – Лугански държавен педагогически университет, Луганск, Русия

СТИЛОВИ РЕДАКТОРИ И КОРЕКТОРИ:

Теодора Евтимова

Силва Василева

Евелина Ванкова

Жени Стрелковска

© Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе

© Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ АД – Русе

ISSN 2683-0892

Съдържание

Contents

CREATION OF SYSTEM OF VALUES FOR MANAGERS

Emanuela Esmerova5

СЪЗДАВАНЕ НА ЦЕННОСТНА СИСТЕМА ЗА МЕНИДЖЪРИ

Емануела Есмерова5

INVESTMENT FUNDS IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

Pavle Trpeski

Vesna Korunovska

Robert Petkov14

ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ В РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Павле Трпески

Весна Коруновска

Роберт Петков15

ПОСТТРАВМАТИЧЕН ОСТЕОМИЕЛИТ – НАШИЯТ ЛЕЧЕБЕН ПРОТОКОЛ

Йордан Андонов

Румен Чуров19

POST-TRAUMATIC OSTEOMYELITIS-OUR TREATMENT APPROACH

Yordan Andonov

Rumen Churov19

БАРЕТОВ ЕЗОФАГ И ЕВОЛЮЦИЈАТА КЪМ АДЕНОКАРЦИНОМ. ОСНОВНИ НАСОКИ В ДИАГНОСТИКАТА

Симеон Симеонов

Денис Велиев

Ахмед Ахмедов23

BARRETT'S ESOPHAGUS AND EVOLUTION TO ADENOCARCINOMA. DIAGNOSIS

Simeon Simeonov

Denis Veliev

Ahmed Ahmedov23

ПАРАСТОМАЛНИ ХЕРНИИ – НЕИЗБЕЖНО УСЛОЖНЕНИЕ ПРИ ИЗВЕЖДАНЕ НА ЧРЕВНА СТОМА

Симеон Симеонов

Кольо Карахристов31

PARASTOMA HERNIAS- AN INEVITABLE COMPLICATION OF THE REMOVAL OF INTESTINAL STOMA

Simeon Simeonov

Kolyo Karahristov31

МУЦИНОЗНА НЕОПЛАЗМА НА АПЕНДИКСА – МУКОЦЕЛЕ

Симеон Симеонов36

MUCINOUS NEOPLASM OF THE APPENDIX – MUCOCELE

Simeon Simeonov36

КОНФЛИКТОЛОГИЧНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ

Ивайло Иванов	39
THE CONFLICTOLOGICAL COMPETENCE OF PEDAGOGICAL SPECIALISTS	
Ivaylo Ivanov	39

РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ДУНАВСКИЯ ЛИМЕС – ПРОГРАМНА ПОДКРЕПА, МАРШРУТИ И ПРОЕКТНИ ИДЕИ

Ивелин Кичуков	50
TOURISM DEVELOPMENT IN THE DANUBE LIMES - PROGRAM SUPPORT, ROUTES AND PROJECT IDEAS	
Ivelin Kichukov	50

АНАЛИЗ НА ТЕНДЕНЦИИТЕ ВЪВ ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО (2010 – 2019) – ФИНАНСОВО-ОТРАСЛЕВИ АСПЕКТИ

Йордан Чорбаджийски	57
ANALYSIS OF TRENDS IN WINE PRODUCTION (2010-2019) – FINANCIAL AND INDUSTRIAL ASPECTS	
Yordan Chorbadijski	57

ВЛИЯНИЕТО НА COVID-19 ВЪРХУ БАНКОВИЯ СЕКТОР НА РУСИЯ

Зорница Немцева	64
THE INFLUENCE OF COVID-19 ON THE BANKING SECTOR OF RUSSIA	
Zornitca Nemtceva	64

CREATION OF SYSTEM OF VALUES FOR MANAGERS

Emanuela Esmerova

Associate Professor, PhD

MIT University – Republic of Northern Macedonia, Skopje

emaesmerova@yahoo.com

Abstract: *The system of values for managers is an important element of the training process and the career of the company's employees. This arises from the fact that the system of values for managers is comprised of the manager's personal values that he owns and prefers. The values are the basic manager's beliefs that his way of behavior (for him and the others around him) is more acceptable than another way of behavior. It means that their own values determine the personality itself with its abilities, characteristics, moral and authority. Firstly, every person should be aware of the truth and the truth may become acknowledged if the manager has the right values for which we talk about in the first part of this study. The first step in being aware of the truth and success is that the manager should know himself well and to understand his role properly, knowing that he could only get the truth by learning, knowledge, ability, hardworking and through his skills. Due to this, from the very beginning of creating the desire to get this position of a manager, he or she should have strong will and capability for precise achievements.*

Actually, the values are the basic understanding of the manager that his way of behaviour is appropriate and he considers himself as the best one. The capacity of proper management of human resources is one of the basic factors for successful management. Management is conducted on group of people, directing and coordinating them. This position requires possession of mature system of values for managers. Generally speaking, the manager expresses his/her interests, desires and goals through his own system of values as spiritual elements spotting his/her strengths and justifying tendencies. The values are the managers' significant inner dimension and also wide social framework important for measuring their achievements, material and spiritual goals.

Key words: values, system of values, environments, building values, human resources managers, ponders, values of the environment, real values, wrong values, and building system of values.

JEL: M00

СЪЗДАВАНЕ НА ЦЕННОСТНА СИСТЕМА ЗА МЕНИДЖЪРИ

Емануела Есмерова

Доцент, доктор

МИТ Университет – Северна Македонија, Скопие

emaesmerova@yahoo.com

Резюме: *Ценностната система за мениджърите е важен елемент от обучението и кариерата на служителите на компанията. Това се дължи на факта, че системата се състои от личните ценности на управителя, които той самият притежава. Ценностите са основните вярвания на мениджъра, че начинът му на поведение (за него и за другите около него) е по-приемлив от друг начин на поведение. Това означава, че техните собствени ценности определят самата личност с нейните способности, характеристики, морал и власт. Първо, всеки човек трябва да е наясно с истината и истината може да се признае, ако управителят има правилните ценности,*

за които говорим в първата част на това изследване. Първата стъпка в осъзнаването на истината и успеха е, че мениджърът трябва да познава себе си добре и да разбира правилно ролята си, знаейки, че може да получи истината само чрез изучаване, знание, способност, труд и умения. Именно затова, още при първите пориви на желание да получи тази позиция на мениджър, той или тя трябва да има силна воля и способност за прецизни постижения.

Всъщност, ценностите са основното убеждение на управителя, че неговият начин на поведение е подходящ и той се счита за най-добрия. Капацитетът на доброто управление на човешките ресурси е един от основните фактори за успешно управление. Ръководството се осъществява от група хора, които ги ръководят и координират. Тази позиция изисква притежаване на зряла система от стойности за мениджърите. Най-общо казано, мениджърът изразява своите интереси, желания и цели чрез собствената си ценностна система като духовни елементи, които подчертават силните му страни и оправдават тенденциите. Ценностите са значителното вътрешно измерение на мениджърите и също така широка социална рамка, важна за измерване на техните постижения, материални и духовни цели.

Ключови думи: ценности, ценностна система, изграждане на ценности, мениджъри – човешки ресурси, ценности на околната среда, погрешни ценности, изграждане на ценностна система.

JEL: M00

INTRODUCTION

The values are the managers' significant inner dimension and also wide social framework important for measuring their achievements, material and spiritual goals. The organization is the community that values these achievements positively or negatively. The values are our believes in what we represent, what is our determination, what we like and what we want to happen, and also what is opposing to these ideas we reject. The values are our expression of our consciousness of life, relations between people and our actions. The values represent our understanding of what is right and what is wrong and they make us differ from each other. The complex of values, leading the person to his/her actions, behavior and acting, represents personal system of values.

The system of values depends on the choice and acceptance of certain values. There is no universal or common standard for this system. Every person has his/her own standards. The difference between people comes from aspect of their acceptance and preferences of certain values. We can say that every human being rates his/her values in accordance with his/her own scales of valuing. People prefer the values of this scale in accordance with their preferences and priorities. The values of lower priority are considered as not very important and people do not take any account of them.

The aim of this paper is to make an analysis of thinking and share the author's rich managerial experience. The reasons behind the collapse of the big concerns in the Balkan are not just lost markets or poor quality products, but also what the competition requires – a completely new approach to management. The new management requires innovative ideas, dedication, hard work, job satisfaction, high quality of life for employees, good working conditions, trust, respect, proper remuneration and no nepotism.

1. METHOD OF BUILDING THE SYSTEM OF VALUES

The manager for human resources should realize that all his achievements should be followed by love, work, learning, knowledge and skillfulness. This way filled with all above matters should be passed with no illusions because the manager can easily lose his/her way or to direct himself in the wrong way.

Firstly, the personal desire of being a manager should be realized provided that the managers have real values such as: knowledge, capacity, professionalism, skillfulness, possession, moral values, intellectual abilities, physical characteristics, experiences and expressed feeling for behavior and understanding other people, dedication to their career and the company and many other values that may be transferred to the professional environment.

It is known that the desire is one thing and the knowledge and ability is another. The professional success can only be achieved when the manager has real values, respected and accepted as a real leader by most of employees.

Secondly, if the assessment of values is carried out in their own way, and above all for the right performance of the managerial function related to the human situations, then the human aspect of management are actually the principals of management.

Thirdly, the human resources managers must not hold their position in order to manipulate with the situation and the company's employees. This is the wrong way. It is irrational to waste enormous energy for manipulation because people can not be manipulated forever and one day the truth will be revealed. So, the manipulator will be rejected from the environment by his/her employees.

Fourthly, the human resources managers must not have illusions that they would be always successfully working in the management field with people through the factors of: needs, spotting, motivation, personification, behavior, working experience, team working, and management modifications with quality and hard-working associates. The managers must not seek for success by pressing the employees, threats and intimidates. The success can not be built with meaningless phrases or by support of privileged associates, but it must be built with real realization, correctness, professionalism, readiness and real actions. The conscious manager must not feel strongly related to only few people around himself if he/she is incompetent regardless if he/she is offered with privileges or unearned rewards. Feelings and conscience of people are not objects and they can not be bought with money. Some human resources managers go through the wrong way in achieving their goals because they do not try to separate formal from fake attitudes. They do not try to do this separation because they never see their attitude as fake ones, but they see them as objective reality arising from their smarter conscience, illusions and programming.

In order to become a successful human resources manager, he/she should understand the real way which is usually long and full with obstacles, hard and filled with difficulties and expectations. Thus, the manager should be very cautious with good will and love, understanding a few truths, such as:

The field of business for the human resource manager is focused on people, surveying people's professional behavior, their needs, individual needs, the requirements of a group, processes and the relations between superiors and inferiors. They draw the attention to the importance of the individuals within the enterprise and they explain the people's motifs and their group behavior. The human resources managers should consider people's behavior as more complex than human relations.

Secondly, the managers should take the following issues as part of their area of professional intervention: satisfaction from work applying quality system of values, stress management, motivation, individual and group dynamics, interpersonal communication, interpersonal conflicts, work building for individuals and teams, organizational structure, organizational culture, changes and design. All of these issues should be performed as one permanent process of collecting experiences, wider qualification, analyzing each area with bigger progress and more improvements.

Thirdly, the human resources manager's task should be effective engagement of their employees, delegating professional tasks and their execution by individuals or by team working. All employees should be creative and professional in their work and they should not be involved in rumors with mincing values.

Fourthly, in order to achieve great results, permanent improvements, patience, sensibility and willingness are the most important factors. Only the person who has the knowledge may be able to respond to his professional tasks in the right way.

In addition, in order to achieve positive results, developed feelings should be respected with group working and the knowledge how to use the competence of employees is extremely important. Today, the most important factor for achievements in the enterprise is team working with the right system of values.

Then, realization of any task, according to the Behaviorists – representatives of the theory for human behavior, the most significant issue is the personal behavior and the human aspects of management. Great attention has been drawn to the level of satisfying human needs, motivation, leadership, personality, professionalism and individual and group behavior.

Human resources management pledges to qualify people in team working, to apply the quality system of values and to make their potentials effective.

Every company should be determined to common goals and values. By appropriate applying of the right values, the greatest results would come out of the company, from the company's clients and customers. Thus, it is very important the system of values to be correctly exploit in order to realize more productive work, the employees to become more effective, to determine specific target and mission of the company and to manage the social influences and community responsibilities. The enterprises may keep their products, may increase their profits and can improve their goods and technology only through people. Only the human resources can unite the raw materials, technology, informational and financial resources into a product. By applying modern system of values people can produce, plan the processes, organize and control all activities and actually the people themselves are the motivators for the staff management. A great number of managers nowadays are used to the idea that people work because they need their job and that their work is really necessary to them. However, this idea is absolutely wrong. For example: Let us compare the two companies "Intel" and "Silva Company". In the first company the human resources management and the wrong system of values caused reduced profits due to the bad policy. In the second company the correct relation between the human resources management and the system of values applying can make wonders in practice and can bring great achievements.

2. EXAMPLE FOR THE EMINENT GLOBAL COMPANIES INTEL AND SILVA COMPANY

Intel is a company for manufacturing electric panels and its founders left their previous jobs in order to establish their own business on 17 January 1983. The main constructor of the company who first created the microprocessor left Intel and started working for Atari Company. It was said that Intel did not know how to keep its qualified employees. Afterwards, the manager of the department for program products also left Intel. In order to control this situation, Intel management issued reductions of premiums and frozen salaries for one year. Their explanation was that the previous year 3000 people were employed because the production of their products was increased. As a result, Intel recorded decreased sale by 8% and decreased profit from 10% to 3%.

Silva Company with its turnover of 60 million dollars is a leading company in manufacturing underwear clothes for women. The quality is on high level with all fully applied standards and the staff is satisfied with the best possible offered working conditions. Why Silva Company is so successful? The management keeps along with their perfect system of values in practice with the principles of dignity for all employees, exploiting the resources for common profits, management meeting the needs of all employees, atmosphere of leading to general goals, strengthening the individual goals, rights to employees to participate in profit share, honesty, correctness, individual and group knowledge. The president of this company is assured that although the investors put a portion of required capita for business activities, the employees are those who offer talent, competence, experience and creative efforts, investing their best period of life for the company's success. The expenditures of the human resources with quality values within successful companies is about 45% - 60% of the total turnover. Companies plan these funds in order to attract the best staff and they motivate them with higher salaries, bonuses, training, regulations, selection, and improvement of the working conditions, establishment and maintenance of effective communication.

Complex of initiated thinking, business development and knowledge management by influencing factors

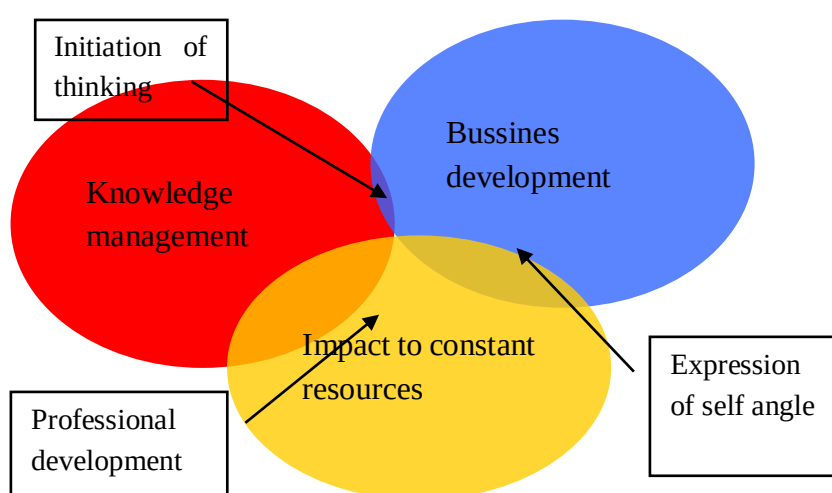

Figure 1

Source: Loces,M; Sue M., Ulrich D. *The Future of Human Resource Management*, John Wiles & Sons Inc. London, 159, 2005

People gathered in one place and in one company require certain personal equality for all in aspect of knowledge, professional development through expressing their opinions. Those with protected equality are productive and happy. The equality is an issue of perception and attribution when it comes to whether behavior of other people to one person is dignified, whether other people respect the person and his/her work or they underestimate or overestimate it. The most interesting issue about the equality is that people assess their own contribution and compare it to the others through their knowledge and influencing resources. Apart from this, people in companies always put an equal to their personal understanding of equality.

Those who feel underprivileged always reduce their contribution to the company, working less, with no quality and insufficiently. As a result, permanent initiative for thinking is required in order to accomplish knowledge management and business development. The overall initiative for expressing opinions is under the factors of professional development, working conditions and expression of individual opinions.

3. RESEARCH RESULTS. OWNED AND APPLIED VALUES IN BUILDING THE SYSTEM OF VALUES FOR MANAGERS

Table 1 Wrong Values

Wrong Values	% Participation	Right Values	% participation
1. Organizational abilities	2,4	1. Shrewdness	0,6
2. Humanity	2,4	2. Criticism	0,4
3. Reasoning	2,3	3. Prospective position	0,3
4. Consciousness	2,3	4. Hipocrisy	0,3
5. Cooperative respect	2,3	5. Skillful Manipulation	0,2
6. Interest for progress	2,3	6. Bribery	0,1
7. Team working	2,3	7. Aggression	0,1
8. Principles	2,2	8. Selfishness	0,1
9. Responsibility	2,2	9. Managing with wrong acts	0,1
10. Initiative	2,2	10. Unpredictable strictness	0,1
11. Moral	2,1	11. Vanity	0,1
12. Discipline	2,0	12. Resentfulness	0,1
13. Reality	2,0	13. Conflict	0,1
14. Hard - working	2,0	14. Malevolence	0,1
15. Culture	1,9	15. Closeness	0,1
16. Information	1,9	16. Tyranny	0,01
17. Honesty	1,9	17. Cunning person	0,01
18. Creating good relations	1,9	18. Tendency to pressure	0,01

19. Objectivity	1,9	19. Anger	0,01
20. Creativity	1,9	20. Friendship of interest	0,01
21. Optimism	1,9	21. Cruelty	0,01
22. Permanent learning	1,9	22. Peacockery	0,01
23. Communication	1,9	23. Presenting false states	0,01
24. Open-minded	1,9	24. Appreciate poltroonery	0,01
25. Professionalism	1,8	25. Pesimism	0,01
26. Friendly Relatio	1,8	26. Cruelty	0,01
27. Tolerance	1,8		
28. Habit of learning	1,8		
29. Engagement	1,8		
30. Politeness	1,8		
31. Ambition	1,8		
32. Experience	1,8		
33. Patience	1,7		
34. Cooperation	1,7		
35. Irreproachability	1,7		
36. No insulting	1,6		
37. Determination	1,6		
38. Visionary abilities	1,6		
39. Cooperation	1,6		
40. Coordinational abilities	1,6		
41. Bravery	1,6		
42. Punctuality	1,5		
43. Real Self-objectivity	1,5		
44. Conceptual abilities	1,4		
45. Respect	1,4		
46. Authority	1,4		
47. Energy	1,4		
48. Consistence	1,3		
49. Compromise	1,3		
50. Flexibility	1,3		
51. Religious	1,3		
52. Courage	1,2		
53. Self-confidence	1,1		
Toal wrong values	97%	Total right values	3%

The chart above shows that the total values are 97%. Some of them separately are: organizational abilities and humanity with 2.4%, reasoning, consciousness, cooperative respect, interest for progress, team working with 2.3%, responsibility and initiative with 2.2%, moral with 2.1%, discipline, hard-working, reality with 2.0%, culture, information and honesty with 1.9%. Wrong values with 1.8% are: professionalism, friendly relation, tolerance, habit for learning, politeness, ambition, experience. All categories of wrong values from 1.7% to 1.1% can be seen in the Table 1.

Real values are only 3% in total. Some of them are: cunningness with 0.6%, criticism with 0.4%, power, position and hypocrisy with 0.3%, skillful manipulation with 0.2%, bribery, aggression, selfishness, bad acts, unpredictable strictness, vanity, conflicts with 0.1% and other values that can be seen from the chart.

The interviewed managers consider that they apply 97% of the real values and only 3% of wrong values. This fact is logic because they are cautious while being questioned reserved to present the real image and situation. The correlative relation can show that the values presented by the managers for themselves do not correspond to the real situation.

CONCLUSION

People who are representatives of the human resources management (human resources managers) are characterized with integrated system of values with real values in which the priority always goes to their devotion to work – career, understanding and respecting people by reasoning, honesty, reality, trust, belief in truth, good will, patience, calmness, tolerance, engagement, hard-working, bravery and many other values accepted and appreciated by the employees. If the human resources managers do not apply these values, they can easily be under the influence of the wrong values, especially expressed by vanity and cunningness. Thus, accepting the wrong values they become persons with prejudices, they become insensible. They consider that they are right in their actions and they usually make quick decisions, conclusions and do unfinished actions. For “them” the real value becomes hidden and unclear and when they make decisions they have illusions because their assessments are based on their wrong perception with wrong feelings and values.

REFERENCES:

1. Stefanović Vidoe. (2000). Menadzment ljudskih resursa, Fakultet za menadzment Zaečar, Delovna Škola, Megatrend, Beograd 2000.
2. Kulić Živko. (2002). Upravljanje ljudskim resursima sa organizacionim ponašanjem, Megatrend, Univerzitet primenjenih nauka Beograd, 2002, str. 129.
3. Bogičević, Biljana.(2003).: Human Resource Management, Faculty of Economy Belgrade, pgs, 256, 2003.
4. Losey, M.:(2005). Sue, M.;Ulrich, D.: The Future of Human Resource Management, John Wiley& Sons Inc., London,p. 296, 2005.
5. Monirh. Tayeb, (2005a). International Resource Management, a Multinational Company Perspective, Oxford University Press,p. 217, 2005.
6. Robert. H, (2007). Mathis, John H. Jackson, Human Resource Management, South Western College, Pub, 12 edition, 2007, p.298.

7. Dessler, Gary (2008). : Human Resource Management, 11 th edition, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey,p, 225, 2008.
8. Bobek Shuklev, (2009). Management – 6th edition, Skopje, Faculty of Economy, pg.60, 2009.

INVESTMENT FUNDS IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

Pavle Trpeski

Associate Professor, PhD

University for Peace of United Nation – European Center for Peace and Development

pavletrpeski1@gmail.com

Vesna Korunovska

PhD student

Customs Administration of Republic of North Macedonia

vesnakorunovska@yahoo.com

Robert Petkov

PhD student

Customs Administration of Republic of North Macedonia

robertpetkov@yahoo.com

Abstract: *In the traditionally conservative economy of the Republic of North Macedonia, every innovation, especially of a financial nature, encounters strong resistance from its target group. The very laws that prevent citizens from investing in stocks and bonds originating from abroad, as well as investing in gold, which has been on the rise for a long time, deepen the fears of citizens in financial investments.*

The Republic of North Macedonia is a very conservative environment when it comes to financial investments, financial innovations and general trust in institutions that handle our money. This is due to the turbulent history that the citizens remember, but also undoubtedly survived and felt on their own skin, and with their own means.

The fact is that a large part of the population decides to save at home, and every citizen who has savings is very carefully considering their investment options. For those citizens who in some ways have reformed the confidence in the financial stability and security in the Republic of North Macedonia, on the territory of the country there is and successfully operate 5 companies whose primary goal is the management of investment funds.

Key words: *investments, funds, savings, innovations.*

JEL: G00

ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ В РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Павле Трџески

Доцент, доктор

Универзитет за мир на Обединените нации – Европски център за мир и развитие

pavletrpeski1@gmail.com

Весна Коруновска

Докторант

Митническа администрация на Република Северна Македонија

vesnakorunovska@yahoo.com

Роберт Петков

Докторант

Митническа администрация на Република Северна Македонија

robertpetkov@yahoo.com

Резюме: В традиционна конзервативната икономика на Република Северна Македонија всяка иновација, особено од финансиски карактер, среќа силна спротива од својата целова група. Самите закони, коишто пречат на граѓаните да инвестираат во акции и облигации со чуждестранен произход, како и да инвестираат во злато, коишто инвестиции нарастаат во долгосрочен план, задълбочаваат страховете на граѓаните во финансиските инвестиции.

Република Северна Македонија е многу конзервативна средина по одношение на финансиските инвестиции, финансиските иновации и општо доверие во институциите, коишто бораат со нашите пари. Тоа се должи на бурната историја, која граѓаните помнат, но сѐ така несомнено и поради фактот, че всичко тоа самите те са го преживели и испитали со своите средства во врху својствениот си гръб.

Факт е, че голема част од населението решава да спестява и всеки граѓанин, којшто има спестявания, многу внимателно обмисля възможностите си за инвестиции. За тези граѓани, коишто по никакъв начин са реформирали доверието си во финансиската стабилност и сигурност во Република Северна Македонија, на територијата на страната има и успешно работят 5 компании, чиято основна цел е управление на инвестиционни фондове.

Клучови думи: инвестиции, средства, спестявания, иновации.

JEL: G00

INTRODUCTION

Knowing the huge distrust with which the average Macedonian saver approaches the offer to invest their money, these investment fund management companies have a difficult trajectory in order to achieve their company goals, but also to fully satisfy their clients, with care not to shake the confidence of existing investors at any time.

Despite these difficulties, it is impressive that on the territory of the Republic of North Macedonia, the active companies manage a total of 15 open-end investment funds, of which 4 cash, 2 bond and 9 equity funds, whose total net value as of 31.12.2019 is MKD 5,389,090,767 or approximately EUR 87,485,239, quite impressive figures for a country traditionally known for avoiding even classic bank term savings. Most of the companies were formed after the end of the 2007/2008 global economic crisis.

1. Investment funds in the Republic of North Macedonia

1.1. Ilirika Fund Management AD Skopje

The first joint stock company specializing in investment fund management in the Republic of Macedonia is "Ilirika Fund Management AD Skopje", which received its approval for operation on 02.07.2007. Ilirika Fund Management is actually a subsidiary of Ilirika brokerage house dd from Ljubljana, Slovenia, a company founded in 1993. Ilirika Fund Management currently manages three open-end investment funds and the total net value of all three funds managed by Ilirika amounted to MKD 273,531,997, or approximately EUR 4,440,454, which puts it in the penultimate fourth place in terms of market share with a modest 5.1% from the pie:

ILIRIKA Cash Fund;

ILIRICA Global Growing Markets;

ILYRICA Southeast Europe.

1.2. Inovo Status AD Skopje

On 08.08.2007, "Inovo Status AD Skopje", a joint stock company specialized in managing investment funds, received its approval for work from the Securities and Exchange Commission. The dominant owner of Inovo Status is ACM Consult DOO from Sofia, Bulgaria. Inovo Status since its existence manages only one open-end investment fund, the fund Inovo Status Stocks whose net value at the time of writing is MKD 59,762,535, or approximately EUR 970,171, making Inovo Status AD Skopje the company with the absolute smallest market share in North Macedonia with a negligible 1.1%.

1.3. KD Funds AD Skopje

"KD Funds AD Skopje" appears as the third company specialized in managing investment funds in the Republic of North Macedonia. Receives work permit from the SEC on 19.05.2008. KD Funds is of Slavic origin, ie it is a subsidiary of KD Funds LLC, founded in 1994, which is also a dominant shareholder in KD Funds. The company manages 4 funds, of which 1 cash and 3 equity. The complete list of open-end investment funds managed by KD Funds is:

KD Cash Deposit is cash, and stock;

KD Top Brands;

KD Brick;

KD New EU.

The funds of KD have a total net value of MKD 964,153,225, ie approximately EUR 15,651,838, which are sufficient only for third place in terms of market performance, ie 17.9%.

1.4 KB Publikum Invest AD Skopje

Komercijalna Banka knows that the citizens of the Republic of North Macedonia need a trusted investment fund, a fund behind which stands a brand that is already engraved in the everyday life of the people. 2/3 of the ownership structure belongs to Komercijalna Banka, while the remaining 1/3 is divided between renowned European companies from the financial world, ie Publicik Holding from Slovenia, Pom Invest Maribor, Slovenia, and Forlex from Italy. With a work permit from the SEC issued on 19.12.2008. The funds of KB have a total net value of MKD 3,013,358,650 ie approximately EUR 48,918,159 or 55.9% of market performance.

The complete list of funds managed by KB Publikum Invest is:

KB Publikum - Balanced;
 KB Publikum - Bonds;
 KB Publikum - Money;
 KB Publikum - MBI 10.

1.5. VFP Fund Management AD Skopje

The investment fund management company that last appears on the Macedonian market - WVP Fund Management AD Skopje. It is no secret that since its establishment just a little over 4 years ago, WVP Fund Management has shaken the investment fund market in R. North Macedonia. They are emerging as the second largest market share in a very short period of time.

WVP Fund Management starts working with lessons learned records remarkable success in the usually conservative Macedonian market. Shares in all three open-end investment funds managed by WVP Fund Management have attractive returns, but what is most interesting about this investment fund management company are innovations and innovations brought in the field of investments in R. North Macedonia. The list of funds managed by the Company is:

WVP Premium Invest
 WVP Cash Deposit
 WVP 100 % BOND
 WVP Junior Investment Club

The total net value of all these funds managed by WVP amounted to MKD 1,078,284,360, or approximately EUR 17,504,015 or 20% of the market performance.

Faced with unsatisfactory growth in their services, life insurance companies are faced with that cruel but absolute law of evolution - adaptation or extinction. Those companies that decide to adapt to the market must find new solutions that would benefit potential customers - whether it will be higher premiums, higher returns, lower standard portfolio deviations - any change or innovation that will reduce the decline of insurers or will again turn it into growth.

CONCLUSION

Savings and investment trends in the Republic of North Macedonia benefit investment funds. 2019 saw an increase of 5.4% in bank deposits, an activity that will inevitably result in a reduction of the already low interest rates on savings deposits by an average of 1.3%. In search of a low risk but higher return on their money, the citizens of North Macedonia are increasingly deciding to invest in investment funds, mostly in those with a monetary sign. As proof of that we have the data on the constant growth of the total net value of a large part of the investment funds.

BIBLIOGRAPHY:

1. M. Dimitrijević (2000). Foreign Direct Investment, SIEPA, Belgrade, 2000 p.12.
2. Mejo, E., Noria, N. (2006). Njihovo vreme: Najveći lider biznisa dvadesetog veka. Novi Sad, Adižes.
3. IMF, 2011, consultations under Article 4.
4. European Commission (2015). European Financial Stability and Integration.
5. Bremmer, I., (2015a). The New World of Business. [online] Fortune.

6. Sean Cook (2018). Joint Ventures & Crowdfunding Investing in Real Estate Private Equity: An Insider's Guide to Real Estate Partnerships, Funds, null.

7. Mahendra Ramsinghani (2021) The Business of Venture Capital: The Art of Raising a Fund, Structuring Investments, Portfolio Management, and Exits (Wiley Finance) Hardcover.

8. State Statistical Office of the Republic of Northern Macedonia, (2021a), www.stat.gov.mk.

9. NBRM-National Bank of the Republic of Northern Macedonia, (2021b), www.nbrm.mk.

ПОСТТРАВМАТИЧЕН ОСТЕОМИЕЛИТ – НАШИЯТ ЛЕЧЕБЕН ПРОТОКОЛ

Йордан Андонов

Доцент, доктор, д.м.

Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ – Русе, България
Русенски университет „Ангел Кънчев“ – Русе, България
andonov@doctor.bg

Румен Чуров

д.м.

Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ – Русе, България
rumchurovmd@gmail.com

Абстракт: Посттравматичният остеомиелит е едно от най-тежките усложнения. Редица фактори допринасят за хроничната инфекция. От най-голямо значение обаче е формирането на инкапсулирани бактериални колонии с участъци от костта с лошо кръвоснабдяване. Радикалният дебридман е първата и най-важна стъпка в лечението на това усложнение. Формираният костен и мекотъканен дефект обаче създава механична нестабилност и условия за рецидив на инфекцията. Приложението на антибиотично натоварен имплант осигурява механична стабилност, изпълва костния дефект (оставя малко или никакво мъртво пространство) и осигурява контрол на инфекцията за определен период от време. За период от 15 години в нашата клиниката бяха лекувани по този начин 12 случая на посттравматичен остеомиелит

В настоящото съобщение представяме натрупания си опит и обсъждаме индикациите и ограниченията на метода.

Ключови думи: Посттравматичен остеомиелит, антибиотично натоварен цимент, хронична инфекция на костта.

JEL: I10

POST-TRAUMATIC OSTEOMYELITIS-OUR TREATMENT APPROACH

Yordan Andonov

Assoc. Prof, PhD, MD

Kaneff University Hospital, Rousse, Bulgaria
University of Ruse “Angel Kanchev”

Rumen Churov

MD

Kaneff University Hospital, Rousse, Bulgaria

Abstract: *The post-traumatic osteomyelitis is one of the worst fracture complications. There are various causes for the chronification of the infection. The major one is the presence of encapsulated bacteria within poorly oxidised regions of the bone. The extensile debridement is the first and most important treatment step. The inevitable result is a bone and soft tissue defect that can create mechanical instability and may lead to reinfection. The application of an antibiotic laden implants restores mechanical stability and fills the void thus controlling the infection. We present the results of such treatment of 12 post-traumatic infections for a period of 15 years. We also try to clarify the indications and the limitations of the method itself.*

Key words: *Post-traumatic osteomyelitis, antibiotic loaded cement, chronic bone infection*

JEL: I10

ВЪВЕДЕНИЕ

Посттравматичният остеомиелит е едно от най-тежките ортопедични усложнения. Въпреки че животът на пациента рядко е застрашен, функционалния и емоционалния дефицит водят до сериозна инвалидизация (Patzakis, 2005). Редица фактори допринасят за хронифицирането на инфекция. От най-голямо значение е формирането на инкапсулирани бактериални колонии в участъци от костта с лошо кръвоснабдяване. По тази причина радикалният дебридман е първата и най-важна стъпка в лечението на това усложнение. Отстраняването на всички авитални и контаминирани тъкани формира костен и мекотъканен дефект. Това създава механична нестабилност и условия за рецидив на инфекцията. Приложението на антибиотично натоварен имплант изпълнява едновременно няколко роли. Той осигурява механична стабилност, изпълва костния дефект (оставя малко или никакво мъртво пространство) и контролира инфекцията за продължителен период от време.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Материал

За период от 15 години в клиниката по Ортопедия и травматология към Университетската многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ в Русе бяха лекувани 12 случая на посттравматичен остеомиелит според стандартен протокол, който включваше серийни хирургични намеси, имплантация на антибиотично натоварен спейсър и системна антибиотична терапия след културелно изследване. В два случая ролята на спейсър изпълняваше интрамедуларен имплант с антибиотично покритие. В останалите 10 костния дефект беше изпълнен с антибиотично натоварени циментови перли. Ерадикация на инфекцията беше постигната в 11 случая след различен брой ревизионни процедури. Един случай беше рефериран за лечение в друга клиника и впоследствие загубен за проследяване.

Метод

Оперативният ни протокол се състоеше от два етапа. Първата стъпка включваше радикален дебридман на фистулния ход и всички авитални тъкани, ангажирани от инфекцията. Материал за културелно изследване беше вземан от различни нива.

Оперативната намеса завършваше с дренаж на формираната ранева повърхност и стерилна превръзка. Втората оперативна намеса извършвахме след получаване на резултата от микробиологичното изследване. От получената антибиограма определяхме вида на необходимите антибиотици. За локално приложение с полиметилметакрилатен цимент избирахме термоустойчиви препарати, достъпни в прахообразна форма. Типично използвахме Гентамицин (500 мг) и Ванкомицин (2 г.). Смесването на прахообразната съставка на цимента и антибиотиците извършвахме по време на втората оперативна намеса след повторен дебрдман. Моделирахме полученото вещество във формата на перли с диаметър 10 мм свързани с медицинска тел за по-лесна екстракция. Получената броевица имплантирахме максимално плътно в костния дефект. В два от случаите, поради засягане на медуларния канал на бедрената кост, изработихме антибиотично покритие на интрамедуларен пирон, който инсерирахме в костта.

Резултат

Успешен резултат беше постигнат в 91,6% от случаите. За постигане на трайно излекуване на инфекцията в 11 случая бяха необходими средно 2 ревизионни процедури на пациент (от 1 до 6). При всички случаи беше отчетено костно срастване. Разностепенни контрактури и функционален дефицит имаше в 5 от случаите. Алергична реакция към използваните антибиотици беше отчетена в един случай. Въпреки универсално прилаганата антитромботична профилактика, в един случай се разви тромбоза с последващ хроничен оток. Имплантите бяха отстранени при 10 от пациентите.

ИЗВОДИ

Костта има по-оскъдно кръвоснабдяване в сравнение с мускулната или кожна тъкан. Това създава условия за поселяването ѝ от бактериални колонии, които синтезират биофилм и остават защитени от имунните клетки и системните антибиотици. Наличието на авитални костни фрагменти или на метални импланти допълнително увеличават тази неблагоприятна възможност (Kostakioti, 2013). Радикалната хирургична намеса е задължителна за успешна борба с бактериалната инвазия. Отстраняването на всички контаминирани и авитални тъкани намалява бактериалното число и създава условия за неоагиогенеза (Thonse, 2007). Опорната функция на костта, обаче, може да бъде нарушена, което изисква механична стабилизация. Вътреогнищната остеосинтеза е предпоставка за формирането на бактериални колонии. Решение на този проблем предлага използването на външен фиксатор (Емага, 2008). За съжаление има локализации, при които това е технически трудно или неефективно. Приложението на антибиотично натоварени импланти предлага алтернатива (Reilly, 2016). Постигат се няколко терапевтични цели едновременно. Имплантът осигурява механична стабилност, изпълва костния дефект (оставя малко или никакво мъртво пространство) и контролира инфекцията за продължителен период от време (Pradhan, 2017). Именно последният фактор определя дългосрочната ефективност на метода. При радикално извършен дебридман еднократната имплантация на антибиотично натоварен ИМП е достатъчна за ерадикация на инфекцията. Нашата серия от случаи обаче показва, че това не винаги е възможно. Натовареният с антибиотик цимент го освобождава в две фази:

- масивна начална фаза на повърхностно освобождаване – от 5 до 10 дни (зависи от порозността и гладкостта на повърхността на пирона);
- късна фаза на дифузно освобождаване – до към 30 дни (зависи от общата маса на антибиотичния цимент) (Nelson, 1992). След 30 дни количеството на отделяния антибиотик силно намалява (Anagnostakos, 2009). Формираната мембрана около импланта допълнително препятства дифузията на антибиотик. Тези обстоятелства налагат ревизионна хирургична намеса, с повторен дебридман и нова имплантация на антибиотично натоварен имплант. Основният извод от проучването ни е, че това трябва да се прави проактивно след около месец. Отстраняването на импланта е съпроводено с вземане на материал за културелно изследване. При негативен резултат следва реконструкция на костния дефект, а при положителен – нова имплантация на антибиотично натоварен имплант. Това постига непрекъснато антибактериално действие, което има най-голям шанс за успех.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Nelson CL, Griffin FM, Harrison BH, Cooper RE. (1992). In vitro elution characteristics of commercially and noncommercially prepared antibiotic PMMA beads. Clin Orthop Relat Res 1992;284:303–9.
2. Patzakis MJ, Zalavras CG. (2005). Chronic posttraumatic osteomyelitis and infected non-union of the tibia: current management concepts. J Am Acad Orthop Surg 2005;13(6):417–27.
3. Thonse R, Conway J. (2007). Antibiotic cement-coated interlocking nail for the treatment of infected non-unions and segmental bone defects. J Orthop Trauma 2007;21(4):258–68.
4. Emara KM, Allam MF. (2008). Ilizarov external fixation and then nailing in management of infected non-unions of the tibial shaft. J Trauma Acute Care Surg 2008;65(3):685–91.
5. Anagnostakos K, Wilmes P, Schmitt E, Kelm J. (2009). Elution of gentamicin and vancomycin from polymethylmethacrylate beads and hip spacers in vivo. Acta Orthop 2009;80(2):193–7.
6. Kostakioti M, Hadjifrangiskou M, Hultgren SJ. (2013). Bacterial Biofilms: Development, Dispersal, and Therapeutic Strategies in the Dawn of the Postantibiotic Era Cold Spring Harb Perspect Med. 2013 Apr; 3(4): a010306. doi: 10.1101/cshperspect.a010306.
7. Reilly RM, Robertson T, O'Toole RV, Manson TT. (2016). Are antibiotic nails effective in the treatment of infected tibial fractures?. Injury 2016;47(12):2809–15.
8. Pradhan C, Patil A, Puram C, Attarde D, Sancheti P, Shyam A. (2017). Can antibiotic impregnated cement nail achieve both infection control and bony union in infected diaphyseal femoral non-unions?. Injury. 2017;48 Suppl 2:S66-S71. doi:10.1016/S0020-1383(17)30497-7.

БАРЕТОВ ЕЗОФАГ И ЕВОЛЮЦИЯТА КЪМ АДЕНОКАРЦИНОМ. ОСНОВНИ НАСОКИ В ДИАГНОСТИКАТА

Симеон Симеонов

Доктор, д.м.

Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ – Русе, България
sansiood@abv.bg

Денис Велиев

д.м.

Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ – Русе, България
dennis_1993@abv.bg

Ахмед Ахмедов

д.м.

Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ – Русе, България
dr.ahmedahmedov@gmail.com

Резюме: Тази статия разглежда едно от най-честите и най-опасни усложнения при хроничната ГЕРБ (гастроезофагеалната рефлуксна болест), а именно плоскоклетъчната метаплазия или цилиндрично тапициран долен езофаг, състояние известно като Баретов езофаг.

Баретов хранопровод наричаме замяната на типичната за него лигавица с такава, характерна за чревния тракт – т.н. интестинална метаплазия. Наличието на метаплазираща тъкан създава риск от развитието на злокачествен процес – аденокарцином.

Ключови думи: ГЕРБ (гастроезофагеалната рефлуксна болест), Баретов хранопровод, хроничен, интестинална метаплазия, именно плоскоклетъчната метаплазия.

JEL: I10

BARRETT'S ESOPHAGUS AND EVOLUTION TO ADENOCARCINOMA. DIAGNOSIS

Simeon Simeonov

PhD, MD

Kaneff University Hospital, Ruse, Bulgaria
sansiood@abv.bg

Denis Veliev

MD

Kaneff University Hospital, Ruse, Bulgaria
dennis_1993@abv.bg

Ahmed Ahmedov

M.D.

Kaneff University Hospital, Ruse, Bulgaria
dr.ahmedahmedov@gmail.com

Abstract: *This article discusses one of GERD's (Gastroesophageal reflux disease) most common and dangerous complications - the flat cell metaplasia or cylindrically upholstered lower esophagus, a condition known as Barrett's esophagus. Barrett's esophagus is the replacement of the mucous membrane with the intestinal metaplasia. The presence of metaplasied tissue creates a risk of developing a malignant process called adenocarcinoma.*

Key words: GERD, (Gastroesophageal reflux disease), Barrett's esophagus, chronic, intestinal metaplasia, the flat cell metaplasia.

JEL: I10

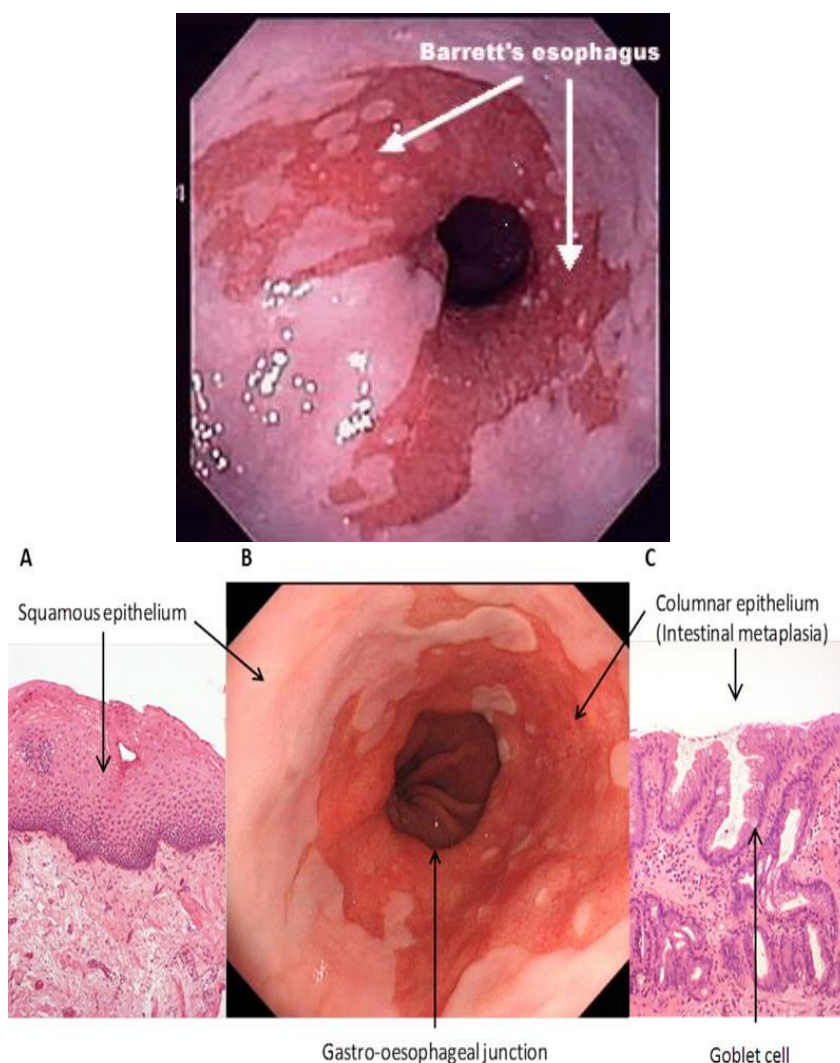
Хранопроводът представлява тясна мускулна „тръба“ със средна дължина при израснали индивиди около 25 сантиметра, като основната му функция е пренос на храна и течности от гълтача до стомаха. Представлява непосредствено продължение на фаринкса и се разполага на ниво шести шиен прешлен. В низходящо направление органът прекосява гръдната кухина и диафрагмата, като достига стомаха на нивото на единадесети гръден прешлен. Хранопроводът се разполага в три анатомо-топографски области: шия, гръден кош и коремна кухина. Съответно на това на него се различават три части: шийна (pars cervicalis), гръдна (pars thoracica) и коремна (pars abdominalis).

При преглъщане, вследствие на контракция на мускулатурата на хранопровода, се получават две физиологични стеснения, които могат да бъдат визуализирани при рентгеново изследване. Първото се наблюдава в областта на пресичане на хранопровода с аортната дъга (малко над бронхиалното анатомично стеснение) и се нарича аортно стеснение. Второто физиологично стеснение се установява непосредствено преди преминаването на хранопровода в стомаха и се нарича кардиално (2012a). Стената на хранопровода се изгражда от три обвивки: лигавица (tunica mucosa), мускулен слой (tunica muscularis), външен съединителнотъканен слой (tunica adventicia). Лигавицата е представена от многослоен плосък невроговяващ епител, като в областта над кардията преминава в еднореден цилиндричен епител. Мускулният слой е циркулярен и надлъжен. Когато човек преглъща, хапката се движи от устата към гълтача (фаринкс). След това горният езофагеален сфинктер се отпуска, за да може хапката да премине в хранопровода. Там ритмичните мускулни съкращения на стените му, наречени перисталтични вълни придвижват храната надолу. Когато перисталтичната вълна достигне до долния езофагеален сфинктер, той се отпуска, и храната постъпва в стомаха. С напредване на възрастта, силата на хранопроводните съкращения и тонусът на горния езофагеален сфинктер и долния езофагеален сфинктер намаляват. Отпускането на долния езофагеален сфинктер прави по-често връщането на стомашно съдържимо с кисел характер към хранопровода (гастроезофагеален рефлукс), особено когато храненето се извършва непосредствено преди лягане. Гастроезофагеалният рефлукс е често срещано състояние в патогенезата, при което най-важна роля играят моторните нарушения във функцията на ДЕС. Рефлукс на стомашно съдържимо се наблюдава и при здрави хора. Затова за патологичен гастроезофагеален рефлукс се говори, когато преминаването на стомашно съдържимо става причина за морфологични промени и съответни оплаквания (рефлукс езофагит). Промените в лигавицата на хранопровода са разностепенни и започват с умерена

хиперемия и оток. При по-напреднали състояния се наблюдава възпалителна инфилтрация, ерозии, разрастване на съединителна тъкан и стеснение на хранопровода. При около 10% оздравяването става чрез регенерация на плоския епител.

Едно от най-честите и най-опасни усложнения на хроничната ГЕРБ е плоскоклетъчната метаплазия или цилиндрично тапициран долен езофаг, състояние известно като Баретов езофаг (2012b).

Баретов хранопровод наричаме замяната на типичната за него лигавица с такава, характерна за чревния тракт – т.н. интестинална метаплазия. Наличието на метаплазираната тъкан създава риск от развитието на злокачествен процес – аденокарцином. Клетките на стомашната лигавица са защитени от корозивното действие на солната киселина чрез множество механизми. В хранопровода обаче, подобна защита отсъства. Това обяснява и патофизиологичните промени и клиничната картина при рефлукс на стомашно съдържимо с ниско рН. В условията на хронично въздействие от подобен характер лигавицата на хранопровода бива заменена (метаплазирана) с друга. Между 10 и 15% от хората с ГЕРБ имат и Хранопровод на Барет.

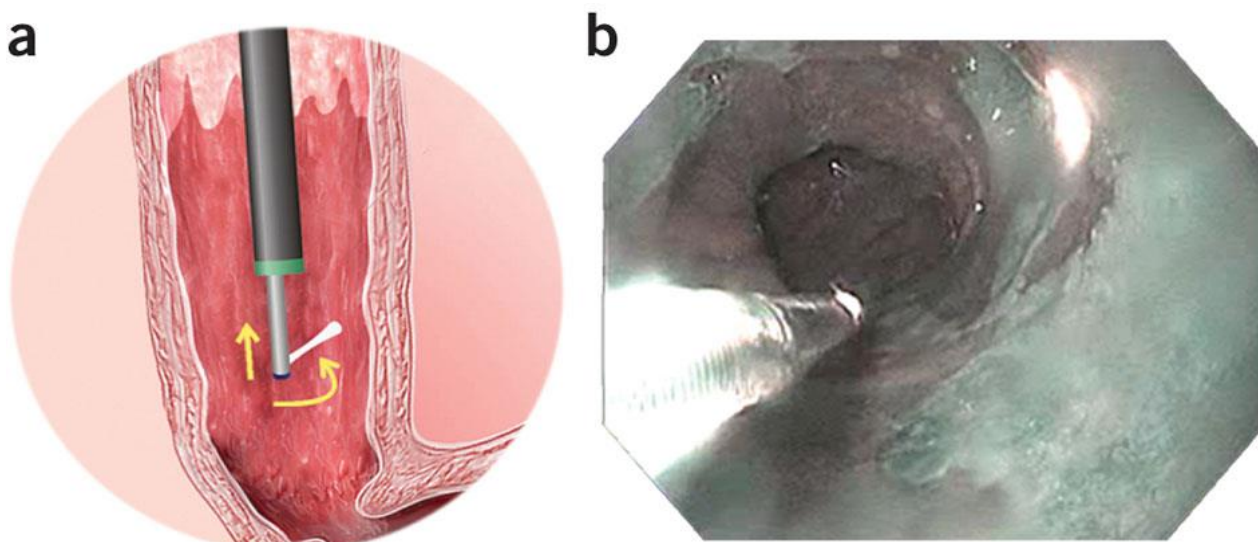

Фигура 1. Макроскопски и микроскопски образ на интестинална метаплазия на хранопровода

Други рискови фактори, освен хроничната ГЕРБ, за развитие на Баретов хранопровод са наличието на хиатална херния, недостатъчност на долния сфинктер на хранопровода, ерозивен езофагит, по-напреднала възраст, мъжки пол, бяла раса, тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, затлъстяване и други. Доказано протективно действие има умерената консумация на червено вино. Увреждането на езофагеалния епител зависи от киселинността (pH) на рефлуксното съдържимо и от продължителността на контакта с лигавицата. Продължителният контакт и ниската киселинност на рефлуксното съдържимо увеличават риска от ерозиране на лигавицата и поява на възпаление с краен резултат некроза на тъканта. При физиологични условия защитата на хранопровода от агресивното действие на киселото рефлуксно съдържимо се осъществява чрез перисталтиката и бикарбонатната секреция на слюнчените и езофагеалните жлези. Нарушеният мотилитет на хранопровода със забавена или липсваща перисталтика се открива в 34 – 48% от пациентите с ГЕРБ. Епителният слой на хранопровода е изграден от клетки, свързани помежду си със здрави връзки. Междуклетъчните пространства са богати на липиди. Тези особености на плоския епител възпрепятстват навлизането на водородните катиони вътре в клетките и увреждането им от киселото стомашно съдържимо. В допълнение езофагеалните жлези, разположени в долната част на хранопровода, секретират бикарбонати, което поддържа киселинно-алкалния баланс в тази част на храносмилателната система. Средната възраст на пациентите, при които се диагностицира хранопровода на Барет, е 55 – 65 години. Преобладава мъжкият пол – съотношение мъже към жени е над 2:1, като мъжете от европейската раса са над 80% от случаите. Симптоматиката при Баретовия езофаг се припокрива с тази при гастроезофагеалната рефлуксна болест – парене зад гръдната кост, киселини, регургитация, дисфагия, одинопфагия. Паренето се появява след нахранване и се засилва в легнало положение. Нерядко се наблюдава кръвотечение и стенози.

Хранопроводът на Барет може да обхваща къси (до 3 cm) или дълги (над 3 cm) сегменти, като техните характеристики се различават съществено. При засягане на дълъг сегмент пациентите с ГЕРБ имат по-продължителни епизоди на рефлукс, както и инсуфициентност на долния езофагеален сфинктер. При 24-часова pH-метрия при тях се регистрират тежки и комбинирани рефлуксни епизоди в легнало и право положение. При засягане на къси сегменти от хранопровода болните имат клинична симптоматика с кратка продължителност, не се откриват нарушения в долния езофагеален сфинктер, като рефлуксните епизоди при 24-часовата pH-метрия се регистрират само в право положение (2013a).

Баретовият хранопровод се диагностицира чрез ендоскопия, като стадирането се извършва по Пражките критерии за ендоскопско стадиране: оценява се циркумферентното (C) и максимално (M) разпространение на ендоскопски видимия участък, подозрителен за лезията. За идентифициране на метапластичния и неопластичен епител се вземат биопсични проби от лигавицата. Местата за биопсия трябва да включват всички видими лигавични нарушения, както и систематичен 4-квадрантен биопсичен протокол, при който проби се вземат на всеки 2 cm по продължението на Баретовия хранопровод.

Фигура 2. Ендоскопско изследване на хранопровод

Пациентите с Баретов хранопровод трябва да бъдат предупредени за повишения риск от развитие на рак на хранопровода. Този риск е приблизително 0.5% на година или 0.6% до 1.6% на година при пациентите с нискостепенна дисплазия. Повечето лица с нискостепенна дисплазия, идентифицирана ендоскопски, нямат данни за такава на следващия ендоскопски преглед. При пациентите с високостепенна дисплазия рискът от развитие на езофагеален аденокарцином е висок (приблизително 6.6 случая на 100 пациентски години). Повечето пациенти с Баретов хранопровод трябва да бъдат подложени на ендоскопско наблюдение с детайлна инспекция и систематични биопсии. При вземането на клинични решения, трябва да бъдат взети предвид възрастта на пациента, съпътстващите заболявания и очакваната продължителност на живота.

Честотата на наблюдение трябва да бъде веднъж на всеки 3 години при пациенти с недиспластичен хранопровод на Барет без данни за прогресия на поне две ендоскопски изследвания. При пациентите с нискостепенна дисплазия и отхвърлено наличие на напреднала лезия се препоръчва ежегодно наблюдение. За откриване на метапластичен и неопластичен епител се вземат мукозни биопсични проби за хистологично изследване. Извършват се множество биопсии, които трябва да включват всички ендоскопски видими лезии на лигавицата, както и системни биопсии, взети от четири квадранта (участъка) на всеки 1 – 2 cm по продължението на хранопровода на Барет (Сиатъл протокол). При визуализиране на диспластичен или съмнителен за аденокарцином участък може да се проведе ендоскопска ултрасонография за оценка на резектабилността на засегнатия сегмент. Някои високотехнологични образни техники биха спомогнали за подобряване на ефикасността и точността на ендоскопското наблюдение: електронна хромоендоскопия и конфокална лазерна ендомикроскопия.

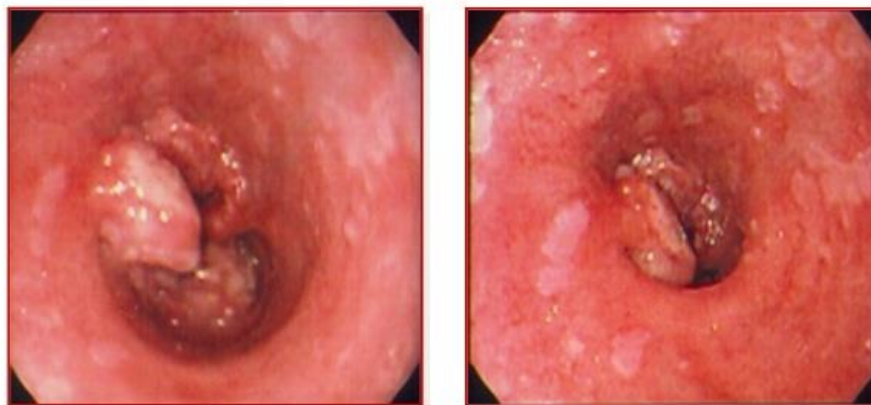
Инхибиторите на протонната помпа са ефективни за облекчаване на рефлуксните симптоми и ерозивния езофагит. Инхибиторите на протонната помпа потискат киселинната секреция в стомаха чрез инхибиране на Н/К-АТФ-протонна помпа в париеталните клетки. Представители на този клас са omeprazole, lansoprazole, esomeprazole, rabeprazole, dexlansoprazole, pantoprazole. На този етап индикациите за провеждане на медикаментозно лечение при болни с ХБ не се различават от тези на ГЕРБ. Контролът на рефлукса на стомашна

киселина чрез антисекреторни медикаменти (PPI) подпомага реепителизацията в зоните на лезията. Все още остава открит въпросът могат ли тези средства да намалят риска за злокачествена дегенерация (2013b).

Ефективна е и хирургичната намеса за корекция на рефлукса, но няма доказателства, които да сочат, че тези подходи са свързани с по-нисък риск от неопластична прогресия. Ендоскопско лечение или хирургична резекция трябва да се предприемат при пациенти с високостепенна дисплазия. Поради повишения риск от прогресия и високата превалентност на съпътстващ аденокарцином се препоръчва езофагектомия. Неопластичните лезии, свързани с Баретовия хранопровод, трябва да бъдат премахнати чрез мукозни аблативни техники: фотодинамична ерадикационна терапия, радиочестотна аблация, криоаблация, аргон плазма коагулация. Ерадикационната терапия е свързана с честота на усложнения от около 10 до 15% и странични ефекти, включващи гръдна болка, одинофагия, стриктури, перфорация и кървене.

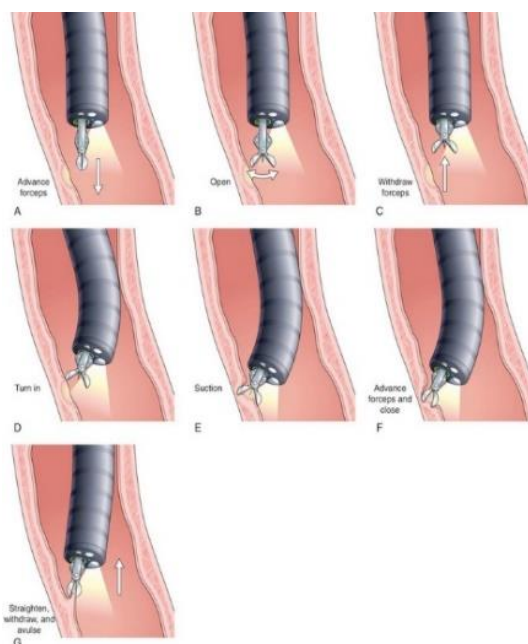
При пациентите с езофагеален аденокарцином, ендоскопска ерадикационна терапия може да се има предвид само при лицата с мукозно заболяване, при което честотата на лимфонодно метастазиране е изключително ниска (<3%); при инвазия на субмукозата рискът от метастази в лимфните възли нараства до 20 – 25%. Ендоскопска ерадикационна терапия към настоящия момент не се препоръчва при пациенти с недиспластичен Баретов хранопровод.

What we want to prevent -- Cancer Arising in Barrett's

Courtesy of Dr. C. Mel Wilcox

Фигура 3. Макроскопски образ на аденокарцинома на дисталната част на хранопровода

Фигура 4. Начин на вземане на хистологичен материал посредством ендоскопска биопсия

Имайки предвид риска от неопластична прогресия на Баретовия хранопровод, интерес буди наличието на биомаркери, които биха могли да идентифицират пациентите с повишен риск от развитие на рак. Докладвани са следните прогностични биомаркери за неопластична прогресия: нарушения в тумор-супресорните гени CDKN2A (който кодира циклин-зависимия киназен инхибитор p16INK4a) и TP53 (който кодира туморен протеин p53), наличието на тетра- или анеуплоидия в епителните клетки. Проучване на американската Mayo Clinic показва, че честотата на хранопровод на Барет при аутопсирани е почти 17 пъти по-висока отколкото тази в популацията от болни с клинично изявена симптоматика, което доказва, че много от случаите остават неразпознати и недиагностицирани, тъй като протичат асимптомно (Evans et al. 2012a; Shaheen et al. 2012b; Johnston, Eastone, Katz, 2013a; David, 2013b; 2021a; 2021b).

Важен е скринингът и профилактиката за появата на Баретов езофаг, който представлява преканцероза, последициите от които са много опасни за човек.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. ASGE Standards of Practice Committee, Evans J., Early D. et al.(2012a). The role of endoscopy in Barrett's esophagus and other premalignant conditions of the esophagus. *Gastrointest Endosc.* 2012;76:1087.
2. Shaheen N., Weinberg D., Denberg T. et al. (2012b). for the Clinical Guidelines Committee of the American College of Physicians. Upper endoscopy for gastroesophageal reflux disease: best practice advice from the Clinical Guidelines Committee of the American College of Physicians. *Ann Intern Med.* 2012;157:808.
3. Johnston M., Eastone J., Katz J. (2013a). Barrett esophagus. August 2013 <http://emedicine.medscape.com/article/171002-clinical>, <http://emedicine.medscape.com/article/171002-treatment>.

4. David A. (2013b). Premalignant conditions of the esophagus: when to follow up? New guidelines for surveillance and screening of premalignant conditions of the esophagus. February 11, 2013 <http://www.medscape.com/viewarticle/778693>.
5. Nandurkar S, Locke 3rd, G.R. Murray J.A et al. Rates of endoscopy and endoscopic findings among people with frequent symptoms of gastroesophageal reflux in the community. *Am J Gastroenterol*. 2005; 100: 1459-1465.
6. Dewan KR, Patowary BS, Bhattarai S, Shrestha G. Barrett's Esophagus in Patients with Gastroesophageal Reflux Disease. *J Nepal Health Res Counc*. 2018 Jul 03;16(2):144-148.
7. Mikolašević I, Bokun T, Filipec Kanižaj T. Gastroesophageal reflux disease, Barrett esophagus, and esophageal adenocarcinoma - where do we stand? *Croat Med J*. 2018 Jun 30;59(3):97-99.
8. Clermont M, Falk GW. Clinical Guidelines Update on the Diagnosis and Management of Barrett's Esophagus. *Dig Dis Sci*. 2018 Aug;63(8):2122-2128.
9. Markar SR, Arhi C, Leusink A, Vidal-Diez A, Karthikesalingam A, Darzi A, Lagergren J, Hanna GB. The Influence of Antireflux Surgery on Esophageal Cancer.

ПАРАСТОМАЛНИ ХЕРНИИ – НЕИЗБЕЖНО УСЛОЖНЕНИЕ ПРИ ИЗВЕЖДАНЕ НА ЧРЕВНА СТОМА

Симеон Симеонов

Доктор, д.м.

Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ – Русе, България
sansiood@abv.bg

Кольо Карахристов

д.м.

Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ – Русе, България

Абстракт: Парастомните хернии са едно от честите усложнения при извеждането коло- или илеостомии. Независимо от мястото на извеждане или техниката за фиксиране, образуването им е често неизбежно. Важно е да се определят точните фактори, предразполагащи това, и да се извършва своевременно профилактика на засегнатите групи пациенти, като целта е оперативната намеса да е последен избор за лечение. В днешно време се използват множество техники на отворена или миниинвазивна корекция на дефекта, с или без имплантиране на протеза, като всеки метод идва със своите предимства и недостатъци. Трябва да се подбират най-ефективните и трайни методи, водещи до нисък процент рецидив и постоперативни усложнения.

Ключови думи: парастомна херния; стома; меш; коремна стена.

JEL: I10

PARASTOMA HERNIAS- AN INEVITABLE COMPLICATION OF THE REMOVAL OF INTESTINAL STOMA

Simeon Simeonov

PhD, MD

Kaneff University Hospital, Ruse, Bulgaria
sansiood@abv.bg

Kolyo Karahristov

MD

Kaneff University Hospital, Ruse, Bulgaria

Abstract: Parastomic hernias are one of the most common complications during the removal of colo- or ileostomas. Regardless of the place of removal or the technique of fixing, their formation is often inevitable. It is of a great importance to determine the exact factors predisposing this and to carry out timely prevention of the affected patient groups, aiming to make surgery the last choice for treatment. Nowadays, multiple techniques of open or miniinvasive correction of the defect are used, with or without implantation of a prothesis, having in mind that each method has its own advantages and disadvantages. The most effective and durable methods leading to a low relapse rate and postoperative complications should be selected.

Keywords: parastomic hernia; stoma; mesh; abdominal wall.

JEL: I10

ВЪВЕДЕНИЕ

Парастомните хернии са дефекти в коремната стена, образуващи се около изкуствено създаден отвор, през който е изведена стома. Те предизвикват деформация на коремната стена и затрудняват обслужването на изкуствено създадения отвор. Може да се появят пасажни смущения както и инкарцерация, което е спешно състояние и изисква бързата намеса на хирург.

Класификация: 1 – Интерстициална, 2 – Субкутанна, 3 – Интрастомална, 4 – Стомен пролапс

Морено-Матиас и Сео

0 – СТ образ е нормален, без данни за дефект около стомата

Ia – наличие на херниален сак до 5 см, съдържащ червото изведено в стома

Ib – наличие на херниален сак над 5 см, съдържащ червото изведено в стома

II – наличие на херниален сак, съдържащ и оментум

III – наличие на херниален сак, съдържащ други чревни бримки

Szczepkowski

I – изолирана, малка парастомна херния

II – малка парастомна херния и постоперативна херния по срединна линия, без голям деформитет на коремната стена

III – изолирана голяма парастомна херния с деформация на предната коремна стена

IV – голяма парастомна херния обединена с постоперативна херния по срединна линия, деформация на предната коремна стена

Предразполагащи фактори

Вероятността за образуване на парастомна херния през първата година е 30%, като тя се увеличава на 40% през втората и на 50% през третата. По-възрастните пациенти имат по-висок шанс за развитие. Пациентите с колостоми по-често проявяват това усложнение (15,3%) от тези с илеостоми (4%). Терминалните стоми са с по-висок риск на образуване на херния в сравнение с двучевните. Разположението на стомата също играе роля, за намаляване на риска от образуването на херния, като при извеждане през м. ректус абдоминалис шансът е сведен до минимум. Предразполагащи фактори са и малнутрицията, кортикостероидно лечение, болест на Крон, улцерозен колит. Повишено интраабдоминално налягане, свързано с тежък физически труд, ХОББ, тютюнопушене, констипация, обезитет, свързан с увеличаване на коремната обиколка (>100cm, BMI>32).

Показания за оперативно лечение

След забелязване на появата на парастомна херния тя подлежи на наблюдение от страна на лекуващия лекар. Проследява се размерът и появата на симптоми, свързани с пасажни смущения, като индикациите за оперативна намеса може да се разделят на планови и спешни.

Спешни: странгулация, обструкция, перфорация, инкарцерация, неподлежаща на консервативно лечение, исхемия на стомата.

Планови: периодична инкарцерация или обструкция, парастомна фистула, трудности при прикрепени на торбичката, невъзможност за визуален контрол над стомата, проблеми с оттичането, болка, свързана с хернията, ерозии и мацерация на кожата около стомата, пролапс, който трудно се репонира, естетически нелицеприятна на пациента. Контраиндикации за оперативно лечение са терминален стадий на карцинома, неоперабилен или метастатичен тумор, тежки придружаващи заболявания, увеличаващи риска от извършването на оперативна интервенция, при планирана реституция, отказ на пациента от операция.

Методи за оперативно отстраняване на парастомни хернии

Техниките, използвани за възстановяване на дефекта, са най-често с имплантация на меш, защото рецидива на пластика на вече отслабените тъкани около отвора е висок. Те може да са отворени или лапароскопски, като все повече се избира вторият начин. Важен момент е и решението за това дали да се извърши интерпозиция на стомата, като това се извършва най-често като краен вариант, поради създаването на ново слабо място в коремната стена, както и шанса за развитие на постоперативна херния на мястото на стария отвор.

Имплантация на меш се извършва на няколко принципа: онлей, сублей (ретроректално), ъндърлей (интраперитонеално). Всеки метод е със своите предимства и недостатъци. Материалите, от които е изработена протезата, варират според метода, като те се разделят на нерезорбируеми, резорбируеми, комбинирани. Може да са синтетични или биологични. Последните са свързани с висока цена и ниска достъпност за пациентите.

При онлей метода меша се фиксира към предната фасция, като той е бързо изпълним, не е свързан с риск към увреждане или усложнения на вътрешните органи, може да използва синтетичен резорбируем меш, който е с ниска цена и висока степен на издръжливост. Негативите са образуването на сероми, свързани с реакцията на организма с чуждото тяло и по-честите рецидиви. Сублей техниката е свързана с поставянето и фиксирането на протеза към задната фасция на мускула, като споделя позитивите на онлей метода, като има по-ниска степен на рецидив, но е свързана с нарушаване на целостта на херниалния сак и по-високата сложност на изпълнение. Ъндърлей методът изисква отваряне на перитонеума и поставяне интраперитонеално на меш на мястото на дефекта и фиксирането му към перитонеума. При този метод е нужно използването на много по-скъпо струващо двукомпонентно или биологично платно, като е свързана и с риск от увреждане на подлежащите коремни органи. Рецидивите са по-редки спрямо онлей метода, но са свързани с появата на усложнения вследствие на образуване на сраствания интраперитонеално.

Най-често използваните техники за поставяне на меш са Keyhole, Sugarbaker, TAR и Sandwich. Те се изпълняват отворено, миниинвазивно или комбинирано.

Keyhole методът позволява изпълнение чрез отворена (конвенционална) или лапароскопска операция, включва поставянето на меш, като това може да бъде изпълнено по екстраперитонеално или интраперитонеално. За първата може да се използва по-достъпно еднокомпонентно нерезорбируемо платно, докато при втория се изисква използването на скъпо двукомпонентно платно. След затваряне на дефекта в предната коремна стена се поставя протеза циркуферентно около изведеното в стома черво. Това подпомага за укрепването на стената и предотвратяването на бърз рецидив. Сравнение с другите техники времето за изпълнение е значително по-кратко. Подходяща е при случаи когато няма възможност да добра мобилизация на изведената в стома чревна бримка. По-

подходящ е при коригиране на дефект при илеостомии. Минусите са, че има по-висок процент на рецидив спрямо други техники.

Sugarbaker техниката се извършва чрез интраперитонеално поставяне на двукомпонентен меш, който може да е резорбируем или комбиниран. Техническото време за изпълнение е по-дълго, задължителна е мобилизация на чревната бримка, която участва в стомата. При поставяне на протезата част от него се фиксира към коремната стена, което помага за разпространението на силата, която перисталтиката и интраабдоминалното налягане упражнява върху стомния отвор. Степента на рецидив е ниска, предпочитан метод при корекция на терминални илео- и колостоми.

Sandwich методът включва поставяне на укрепващ меш интра- и екстраперитонеално. Като е възможно да се модифицира, подобно на Sugarbaker, да се фиксира чревната бримка успоредно на коремната стена. Значително укрепване на стената с два слоя меш, което намалява шанса за рецидив, но по-сложно изпълнение, отнемащо повече време.

TAR (Transversus Abdominis Release) с модифициран метод на ретроектален Sugarbaker. Целта на метода е да се постави укрепващ меш към коремната стена, но да няма контакт с останалите органи в абдомена, като по този начин се стараем да се намалят до минимум постоперативните стратсвания и евентуланите усложнения, които могат доведат до операция по спешност. Техниката включва интра- и екстраперитонеално операционно време, висока степен на сложност и дълго време за изпълнение. Резултатите за рецидив са съпоставими с тези при Sugarbaker метода.

Профилактика на образуването на парастомни хернии включва добрата първоначална позиция на стомата при създаването ѝ, като за най-добро място се смята поставянето през мускулус ректус абдоминис. По-малък шанс за образуване на парастомна херния се наблюдава и при екстраперитонеалния път на разположение на стомата. Допълнително може да се извърши укрепване на коремната стена с меш при извеждането на стомата, като това може да бъде извършено по Keyhole метода или SMART (Stapled Mesh Stoma Reinforcement Technique).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Парастомални хернии са едно почти неизбежно усложнение при извеждане на чревна стома. Важно е предоперативно да се подготви пациента като се намали теглото и обиколката на талията и се коригират придружаващите заболявания, да се избере най-подходящото разположение на стомата спрямо анатомичните особености на пациента. При пациенти с терминални колостоми, които са с онкологично заболяване, е препоръчително укрепването на коремната стена с меш при първичното извеждане. Трябва да се прецени внимателно нуждата за оперативно лечение при поява на дефект, като се вземат плюсовете и минусите на процедурата, както и общото състояние на пациента и това как ще повлияе на качеството му на живот (Fazio, 2012; Parastomal hernia – current knowledge and treatment, 2018; Surgical Techniques for Parastomal Hernia Repair A Systematic Review of the Literature).

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. V.W. Fazio et al. (eds.). (2012). Atlas of Intestinal Stomas, Fig. 20.1 Parastomal hernia. DOI 10.1007/978-0-387-78851-7_20, © Springer Science+Business Media, LLC 2012.
2. Parastomal hernia – current knowledge and treatment. (2018). Videosurgery Miniinv 2018; 13 (1): 1–8 DOI: <https://doi.org/10.5114/wiitm.2018.7268>.
3. Surgical Techniques for Parastomal Hernia Repair A Systematic Review of the Literature, ISSN: 0003-4932/12/25504-0685 DOI: 10.1097/SLA.0b013e31824b44b1.

МУЦИНОЗНА НЕОПЛАЗМА НА АПЕНДИКСА – МУКОЦЕЛЕ

Симеон Симеонов

Доктор, д.м.

Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ – Русе, България
sansiood@abv.bg

Резюме: Мукоцеле е хистологично описание на апендикс, чиито стени са преразтегнати от муцинозната субстанция. Може да бъде следствие от бенигнени или малигнени лезии категоризирани в 4 категории: ретенция на мукозата поради обструкция (при апендицит), муциозна хиперплазия (аналогично на хиперпластичен полип на колона), муциозна кистаденома (Low-grade appendiceal mucinous neoplasms (LAMN) и муциозна аденокарцинома.

Ключови думи: апендикс, мукоцеле, Low-grade appendiceal mucinous neoplasms (LAMN).

JEL: I10

MUCINOUS NEOPLASM OF THE APPENDIX – MUCOCELE

Simeon Simeonov

Ph.D., MD

Kaneff University Hospital, Ruse, Bulgaria
sansiood@abv.bg

Abstract: Mucoccele is a histological description of an appendix, the walls of which are strained by mucinosis substance. It may be a consequence of benign or malignant lesions categorized into four categories: mucous retention due to obstruction of the appendix, mucinous hyperplasia (similar to a hyperplastic polyp of the colon), mucinous cystadenoma (Low-grade appendiceal mucinous neoplasms (LAMN) and mucinous adenocarcinoma.

Key words: appendix, mucoccele, Low-grade appendiceal mucinous neoplasms (LAMN).

JEL: I10

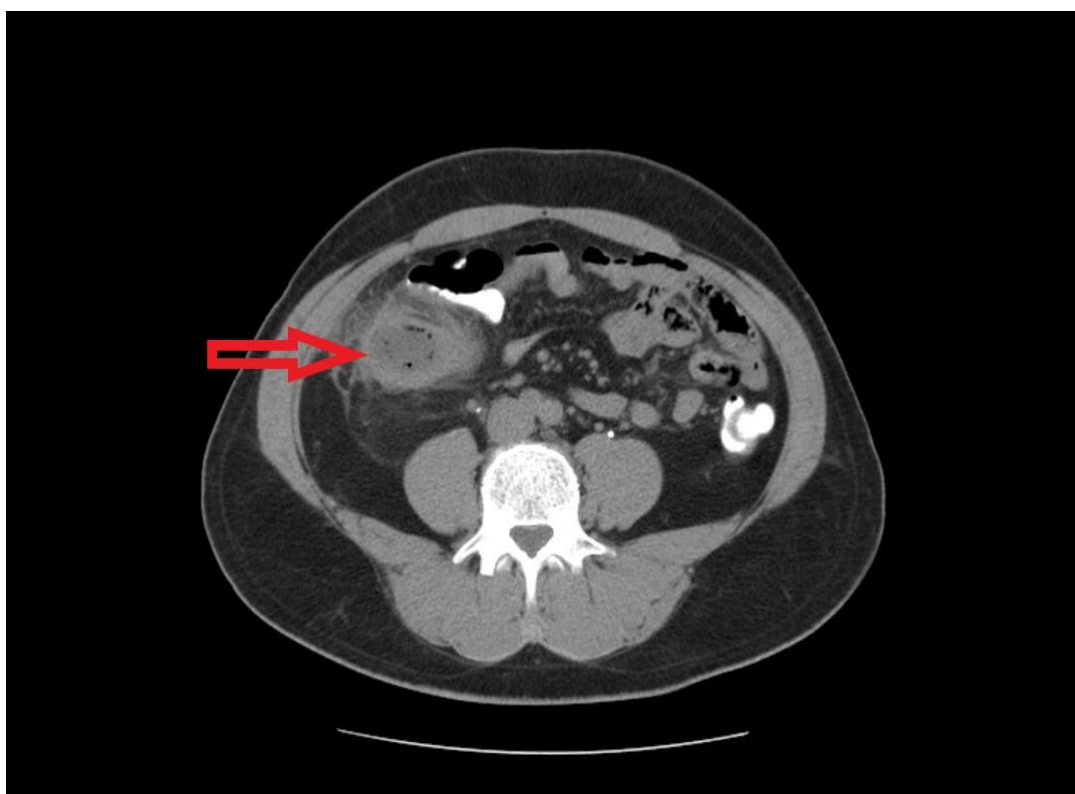
ВЪВЕДЕНИЕ:

Мукоцеле на апендикса е рядко заболяване описано за пръв път от Рукитански 1842 г. и впоследствие допълнено от Вирхов през 1860 г. Характеризира се с разширяване на стената на апендикса вследствие на натрупване на муциозна субстанция в лумена му. Среща се в 0.1 – 0.4% от всички апендектомии, като се среща по-често при жените 1 / 4 м/ж.

Клиничен случай:

Представяме случай на мъж на 45 г, който постъпва в спешно отделение по повод оплаквания от силна болка в долен десен квадрант на корема с давност от няколко часа. Без гадене и повръщане и без пасажни или дизурични смущения. Пациентът е в добро общо

състояние. Коремът му е мек, умерено болезнен палпаторно в илео-цекалната област, без данни за резистентост и перитонеално дразнене. От лабораторните изследвания – ПКК без отклонения. Дадена е терапия за въкщи. На следващия ден пациентът отново постъпва в спешно отделение, тъй като болката не се повлиява от терапията. Пациентът е без промяна в състоянието от предишния ден. Без левкоцитоза. CRP – 12,9mg/l. Приет е в хирургично отделение за проследяване и диагностично уточняване. На следващия ден субективните болкови оплаквания на пациента продължават, като не се повлияват от назначената терапия. Коремът му е силно болезнен, непозволяващ дълбока палпация. От направното УЗД на коремни органи – данни за Ту-формация в малкия таз. КТ на корем – данни за абсцес в дясно, обхващащ илео-цекалната област, достигащ до долен полюс на десния бъбрек.

Фигура 1

Въз основа на направените образни изследвания и болковата симптоматика, която не се повлиява от назначената терапия, се взема решение пациентът да бъде опериран. Интраоперативно се намира апендикс срастнал към цекум, обвит във фибринови налепи и оментум, дълъг около 20 см, с дебелина 4 – 5 см в диаметър, гангренозно възпален с некрози в основата. Извършена е апендектомия и апендиксът се изпрати за хистологично изследване.

Хистологичен резултат: апендиксът е с епителна муцинозна хиперпазия (плосък тип) с участъци на лека до тежка дисплазия (LAMN – HAMN). Луменът на апендикса е силно дилатиран поради хиперпродукция на слуз с формиране на мукоцеле. В останалите участъци се наблюдават кръвоизливи, некрози и инфилтрации от неутрофили. Поставена е хистологична диагноза – апендикуларна муцинозна неоплазия с тежкостепенна дисплазия (HAMN) Mucosele. Appendicitis gangrenosa.

Пациентът е стадиран: pTisN0M0.

Представен е на онкокомитет и е взето решение да бъде за диспансерно наблюдение.

ОБСЪЖДАНЕ

Поставянето на диагнозата е много трудно и най-често интраоперативно, поради това, че клиничната картина много наподобява тази при остър апендицит. Образните изследвания също не могат да бъдат категорични. Най-често се извършва апендектомия или дясна хемиколектомия в зависимост от интраоперативната находка. Оперативното лечение е наложително при мукоцеле на апендикса, тъй като е възможна малигнизация на процеса от една страна и редицата усложнения като псевдомиксома на перитонеума например от друга. Последната почти винаги се дължи на перфориран епителен апендикуларен рак – мукоцеле. След руптура на апендикса мукопродуциращите туморни клетки се имплантират по перитонеума и продължават да образуват желеподобна пихтиеста и муцинозна материя. Поради това е необходимо интраоперативно да се подходи с внимание, за да не се перфорира апендикса (Bennett et al. 2009a; Roberto Gibson Ferreira Costa Serviço de Cirurgia Geral, 2009b).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Bennett GL, Tanpitukpongse TP, Macari M et al. (2009a). CT diagnosis of mucocele of the appendix in patients with acute appendicitis. *AJR Am J Roentgenol.* 2009;192 (3): W103-10. doi:10.2214/AJR.08.1572 - Pubmed citation.
2. Roberto Gibson Ferreira Costa Serviço de Cirurgia Geral, (2009b). Hospital Senhor do Bonfim, Xiquexique, *Rev Col Bras Ci* 2009 Apr;36(2):180-2.

КОНФЛИКТОЛОГИЧНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ

Ивайло Иванов

Докторант

Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“

ivaylo_ivanovv@abv.bg

Резюме: Научната статия изследва и анализира конфликтологичната компетентност на педагогическите специалисти, която е фундамент при управлението и разрешаването на конфликтите в професионално-педагогическата им дейност.

Ключови думи: компетентност, конфликтологична култура, конфликтологична компетентност, педагогически специалисти.

JEL: I20

THE CONFLICTOLOGICAL COMPETENCE OF PEDAGOGICAL SPECIALISTS

Ivaylo Ivanov

PhD student

Veliko Tarnovo University “St. Cyril and St. Methodius”

ivaylo_ivanovv@abv.bg

Abstract: The scientific article explores and analyzes the conflictological competence of pedagogical specialists, which is a foundation in the management and resolution of conflicts in their professional-pedagogical activities.

Key words: competence, conflicting culture, conflictological competence, pedagogical professionals.

JEL: I20

ВЪВЕДЕНИЕ

В съвременното ни динамично ежедневие работата в образователните институции е отговорна и сложна по своята същност. Динамичните взаимоотношения в демократичното ни общество водят до промени в образователната система, в съдържанието и характера на дейността, в общуването и взаимоотношенията на работещите в нея. В съвременните образователни реалности се поставят нови приоритети пред училището, очертаващи възможности за промяна.

Учителската професия се заражда в далечното минало. Нейното утвърждаване и развитие се движат паралелно с еволюцията на обществото. Учителската професия е фундаментална при изграждането на всички останали професии.

Съвременният учител се възприема от обществото като полифункционален професионалист. Това поставя сериозни предизвикателства пред неговата подготовка, в резултат на която се формира комплекс от професионално значими компетентности. Личността на учителя от нов тип е поставена пред сериозни предизвикателства. От него се очаква не само демонстриране на овладян определен минимум от дидактически технологии и добро познаване на научната материя, от която е редуцирано учебното съдържание, което преподава на учениците (Тенева, 2018).

1. ТЕОРЕТИЧНИ АСПЕКТИ НА ПОНЯТИЕТО „КОМПЕТЕНЦИЯ“ И „КОМПЕТЕНТНОСТ“

В науката съществуват разнообразни твърдения за произхода на понятията „компетенция“ и „компетентност“. Те са изследвани от различни автори – А. Хуторски, М. Армстронг, И. Зимняя, Г. Лечева, Л. Галеева, Л. Милков, Т. Томов и др. За изясняването им те прилагат различни подходи – психологически, философски и др.

В световната педагогика един от водещите е подходът към структурата на компетенциите на педагога, представен в работите на руските изследователи И. Я. Лернер, В. В. Краевски, А. В. Хуторски и др, които предлагат „всяка компетенция да се разглежда като единство от три основни части:

- ✓ когнитивна, която включва педагогическите и специално предметните знания;
- ✓ операционално-технологична – владението на методите, технологиите, способите за педагогическо взаимодействие, методите за обучение по конкретния учебен предмет;
- ✓ личностна – етическите и социални позиции и нагласи, черти на личността на специалиста“ (Галеева, 2007).

Според руския изследовател А. Хуторски компетенцията „включва съвкупността от взаимосвързани качества на личността (знания, умения, навици и начини на действие), предварително зададени по отношение на определен кръг от предмети и процеси, които са необходими за качествено изпълнение на дейността. Той смята, че „образователните компетенции, обуславящи се от личностния подход към образованието по-скоро се отнасят изключително към личността на студента / ученика и се проявяват в хода на изпълнение на определен комплекс от действия“ (Хуторски, 2002). Компетенцията е възможно да се разглежда и като интегративна цялост от знания, умения и нагласи, обезпечаващи професионалната дейност, както и способността на човека да реализира на практика своята компетентност“ (Зеер, Сымянюк, 2005). Т. Томов определя компетенциите като успешно и сполучливо проявено съчетание, съвкупност от знания, умения, нагласи и поведения на служителите за постигане на резултати / желани нива на представяне в дадена професионална роля и в определена организация. Той счита, че компетенциите не се изразяват само в знания и умения, които притежава отделната личност, а по-скоро това са „способности, които не са вродени, а такива, които са развити чрез познание – учене и опит, чрез натрупване на знания и формиране на умения“ (Томов, 2010).

В съвременната научна литература понятието „компетентност“ се интерпретира по различни начини. Някои автори определят компетентността като по-общо понятие, като следствие и резултат от натрупаните компетенции у обучаващия се в различни научни и методически области, които са теоретично и практически измерими.

За първи път понятието „компетентност“ се въвежда от американския икономист Р. Байцис. Той я определя като „свкупност от основни качества на личността, поведенчески характеристики, опит и мотиви, които са необходими за качествено изпълнение на дейността“ (Байцис, Макки, 2005).

Според схващанията на А. Хуторски компетентността е владееене и притежаване от човека на съответната компетенция, включваща неговото личностно отношение към самата нея и предмета на дейността (Хуторски, 2002).

Л. Милков разглежда компетентността като „мрежа от знания, сбор от способности, и убеждения на личността, които се проявяват вариативно“ (Милков, 2011). Авторът я определя като „измерима величина: като вход – измерва се със способността, с която личността извършва определена дейност, а способността се отнася до това, какви знания, умения и личностни характеристики носят в себе си отделните индивиди; като процес – измерва се чрез изискуемото поведение, което позволява на личността да трансформира входа в изход, т. е. в краен резултат; като изход, краен резултат – тя се измерва чрез резултатите от поведението на личността, използвала максимално своите знания, умения, качества, способности, подготвеност и професионализъм“ (Милков, 2011).

В контекста на компетентностния подход Ирина Зимняя разглежда понятията „компетенция“ и „компетентност“ в следния обобщен модел: „компетенция“ – свързва се с входа и изхода на образователния процес, а „компетентност“ – до неговия интегриран резултат (Зимняя, 2012).

Може да се обобщи, че компетентността представлява свкупност от знания, умения и комбинация от елементите на професионалните и личностни качества на педагогическия специалист, които са необходими при реализирането на конкретни дейности. За постигането на дадена компетентност е необходим продължителен и целенасочен процес на образование и самоусъвършенстване, подчинен на редица подходи, методи и принципи.

2. КОНФЛИКТОЛОГИЧНА КОМПЕТЕНТНОСТ НА ПЕДАГОГА

Конфликтологичната култура е неделим елемент от общата култура на педагогическия специалист. Тя може да се разглежда като част от по-широкото, обемно и цялостно явление – професионалната култура. Д. Димитров посочва, че „конфликтологичната култура на специалиста е качествена характеристика на професионалната му жизнена дейност в конфликтогенната професионална среда“ (Димитров, 2015).

Конфликтологичната култура на личността е пронизана от конфликтогенната дейност, т. е., тя е процес, входа на който личността преобразува и опознава социалната среда, в която се зараждат, развиват и разрешават конфликтите (Милков, 2014).

„Конфликтологичната компетентност се разглежда като вид социалнопсихологическа компетентност и включва в себе си следните елементи:

- ✓ разбиране на противоречията и конфликтите между хората;

- ✓ формиране на конструктивно отношение към конфликтите в организациите;
- ✓ навици за неконфликтно общуване в трудни ситуации;
- ✓ умение да се оценяват и обясняват възникващите проблемни ситуации;
- ✓ наличие на навици за управление на конфликтните процеси;
- ✓ умение да се развиват конструктивните начала във възникващите конфликти;
- ✓ умение да се предвидят възможните последствия от конфликтите;
- ✓ умение за конфликтно регулиране на противоречията и конфликтите;
- ✓ наличие на навици за отстраняване на негативните последствия от конфликтите“ (Димитров, 2014).

Ежедневието на педагогическите специалисти е изпъстрено със стресови и конфликтни ситуации, голяма част от които водят до физическо и психическо натоварване и изтощение. Част от тези стресови елементи са: завишени изисквания от страна на ръководство, недооценка на професионалната реализация, неадекватно възнаграждение за положения труд, неправомерно разпределение на годишната норма за задължителна преподавателска работа, липса на адекватни условия за развитие в педагогическата йерархия и др. Във връзка с гореизложеното е необходимо бъдещите педагогически специалисти да бъдат много добре подготвени във висшите учебни заведения, като в учебните планове на специалностите се включат учебни дисциплини с конфликтологична насоченост.

Руският психолог В. Трубочкин, счита че конфликтологичната компетентност, включва четири компонента:

1. Знание – в образователно-дисциплинарен модел (формиране и извеждане на конфликтната компетентност от комуникативната в самостоятелен вид професионалнопсихологическа компетентност, разбиране на конфликтната компетентност като интегративна, практически ориентирана, базова учебна дисциплина и конфликтологическо знание в цяло);

2. Личностна, на структурно равнище модел (трансформация на знанията в експертно-личностен модел на конфликтната компетентност);

3. Практико-технологически модел (организационно-технологическо разгръщане, проектиране и експликация на компетентна конфликтологична практика);

4. Културно-онтологически модел (определение на културните граници и тенденции за развитие на конфликтната реалност) (Трубочкин, 2002).

Според Л. Милков конфликтологичната компетентност на личността може да се разглежда в контекста на пет отделни компонента, които се намират във взаимовръзка и взаимозависимост:

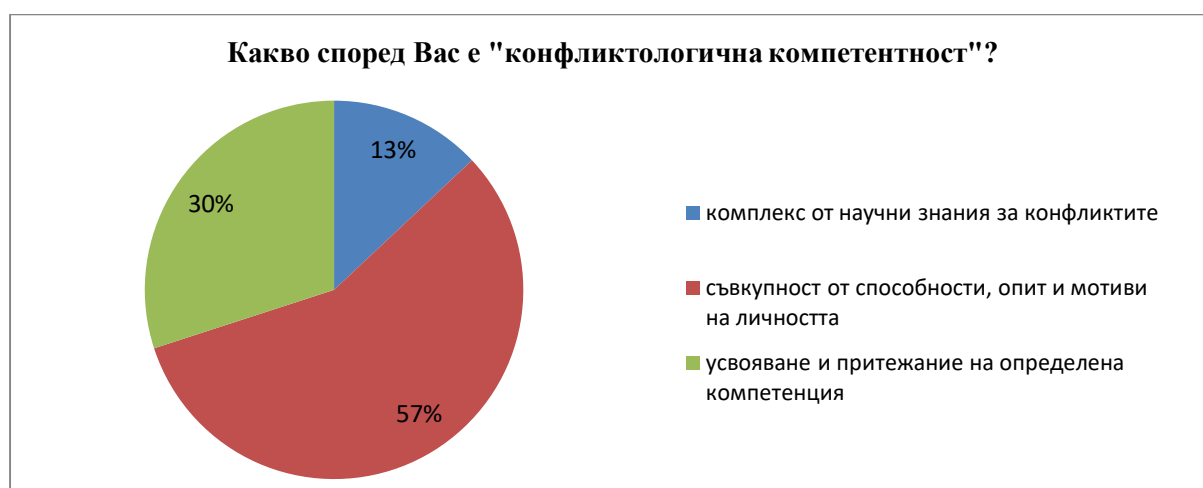
- ✓ умения за разпознаване на конфликтите – нагласи за тяхното разрешаване;
- ✓ знания за същността на конфликта – умения за прилагане на знанията в конфликтологичната практика;
- ✓ умения за откриване на причините за възникване на конфликтите;
- ✓ умения за интерпретиране на регистрираните конфликти – съотнасянето им към определен вид и група;
- ✓ умения за критично културно възприемане на конфликтите, т.е. – проява на истинска конфликтологична култура на личността, в процеса на преодоляване на напрежението и конфронтацията.

Придобиването на посочените пет елемента на конфликтологичната компетентност води до политическо и гражданско изграждане на личността, до готовност за активна жизнена позиция и позитивно преодоляване на съществуващите конфликти (Милков, 2014).

3. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ

В настоящото анкетно проучване са участвали – 855 педагогически специалисти, които са от разнообразни културно-образователни области. Работят в различни педагогически институции – начални, основни, средни и обединени училища, профилирани гимназии, в Центрове за подкрепа на личностното развитие и в Центрове за специална образователна подкрепа. Анкетната карта е качена online в Google и е попълвана посредством тематични групи за учители в социалната мрежа Facebook.

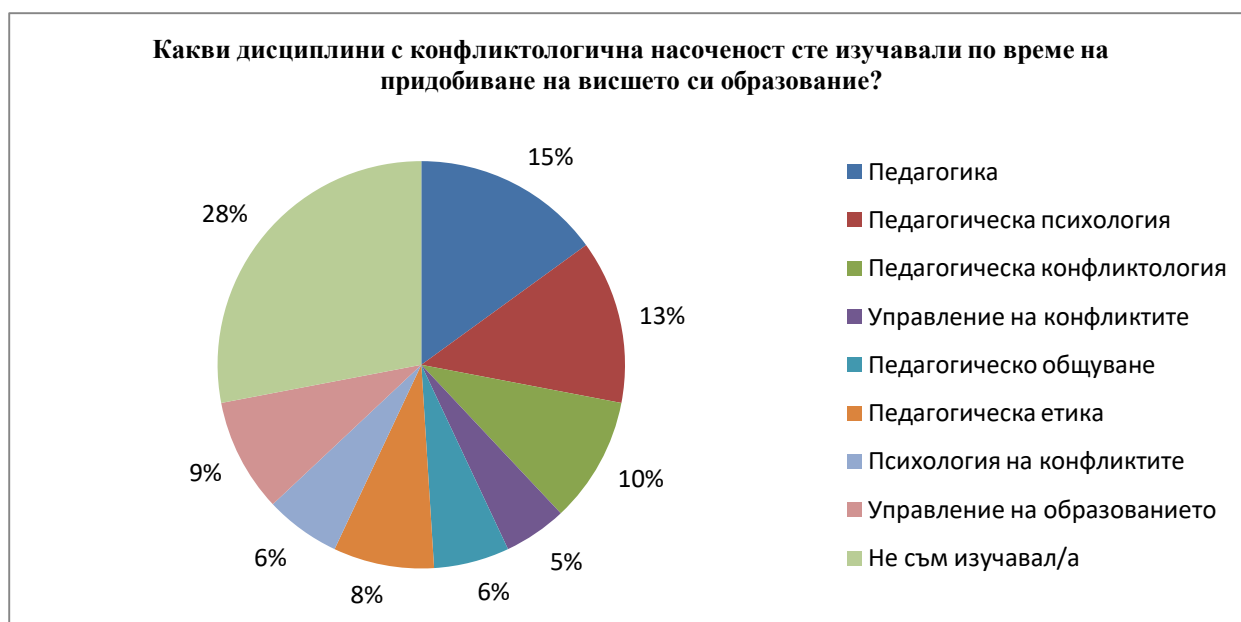
Целта на проучването е да се изследва конфликтологичната компетентност на педагогическите специалисти, която е в основата при справяне с конфликтите и конфликтните ситуации в професионално-педагогическата им дейност.

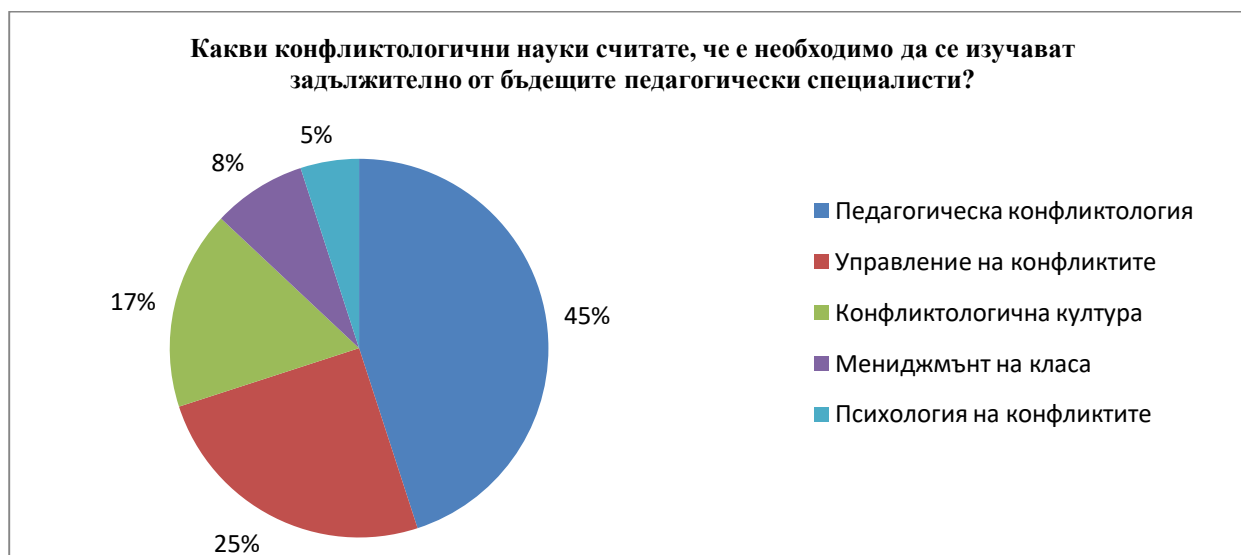
Фигура 1. Конфликтологична компетентност

В посочените резултати (Фиг. 1) по-голямата част от педагогическите специалисти – 57%, считат че „конфликтологичната компетентност“ е свкупност от способности, опит и мотиви на личността. Според 30% от анкетираните участници, тя е усвояване и притежание на определена компетенция. Само 13% от анкетираните са посочили, че конфликтологичната компетентност е комплекс от научни знания за конфликтите, които трябва да притежава човек.

От диаграмата (Фиг. 2) се вижда, че 28% от педагогическите специалисти са потвърдили, че по време на обучението си във висше учебно заведение не са изучавали никаква дисциплина с конфликтологична насоченост. От анкетираните участници 15% са посочили, че са изучавали „Педагогика“, 13% – „Педагогическа психология“, 10% – „Педагогическа конфликтология“, 9% – „Управление на образованието“, 8% – „Педагогическа етика“, 6% – „Педагогическо общуване“ и „Психология на конфликтите“ и 5% – „Управление на конфликтите“.

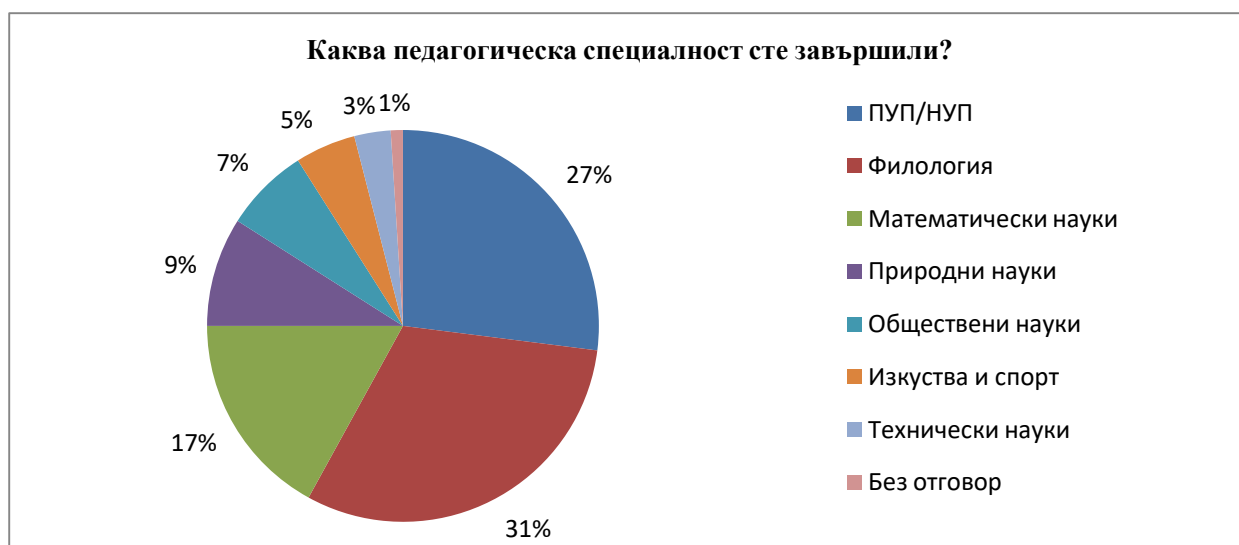
Фигура 2. Изучавани конфликтологични дисциплини във ВУЗ

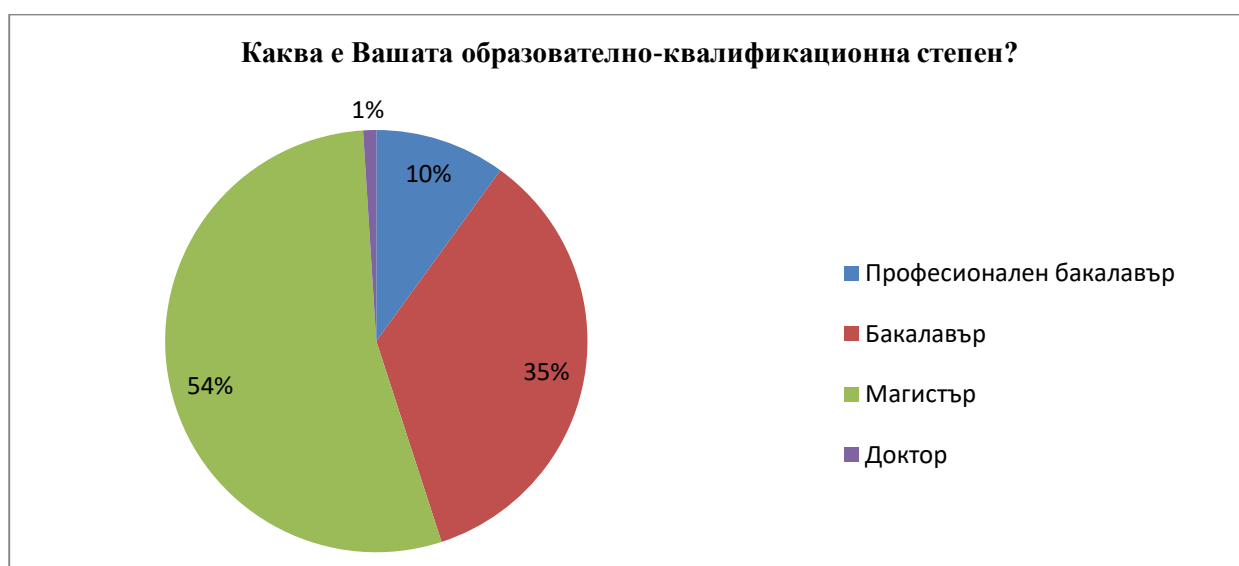
Фигура 3. Необходимост от конфликтологични науки във ВУЗ

Според диаграмата (Фиг. 3) – 45% от педагозите са посочили, че е необходимо в университетите да се изучава „Педагогическа конфликтология“, 25% – „Управление на конфликтите“, 17% – „Конфликтологична култура“, 8% – „Мениджмънт на класа“. Малка част от педагогическите специалисти – едва 5%, заявяват, че е необходимо да се изучава „Психология на конфликтите“.

В анкетното проучване са участвали педагогически специалисти, завършили разнообразни специалности. Най-голям процент са учителите изучавали филология – 31%, ПУП/ НУП – 27%, математически науки – 17%, природни науки – 9%, обществени науки – 7%, изкуства и спорт – 5% и технически науки (инженери) – 3%. Малка част – 1% от участниците не са посочили специалността, която са придобили във ВУЗ. (Фиг. 4).

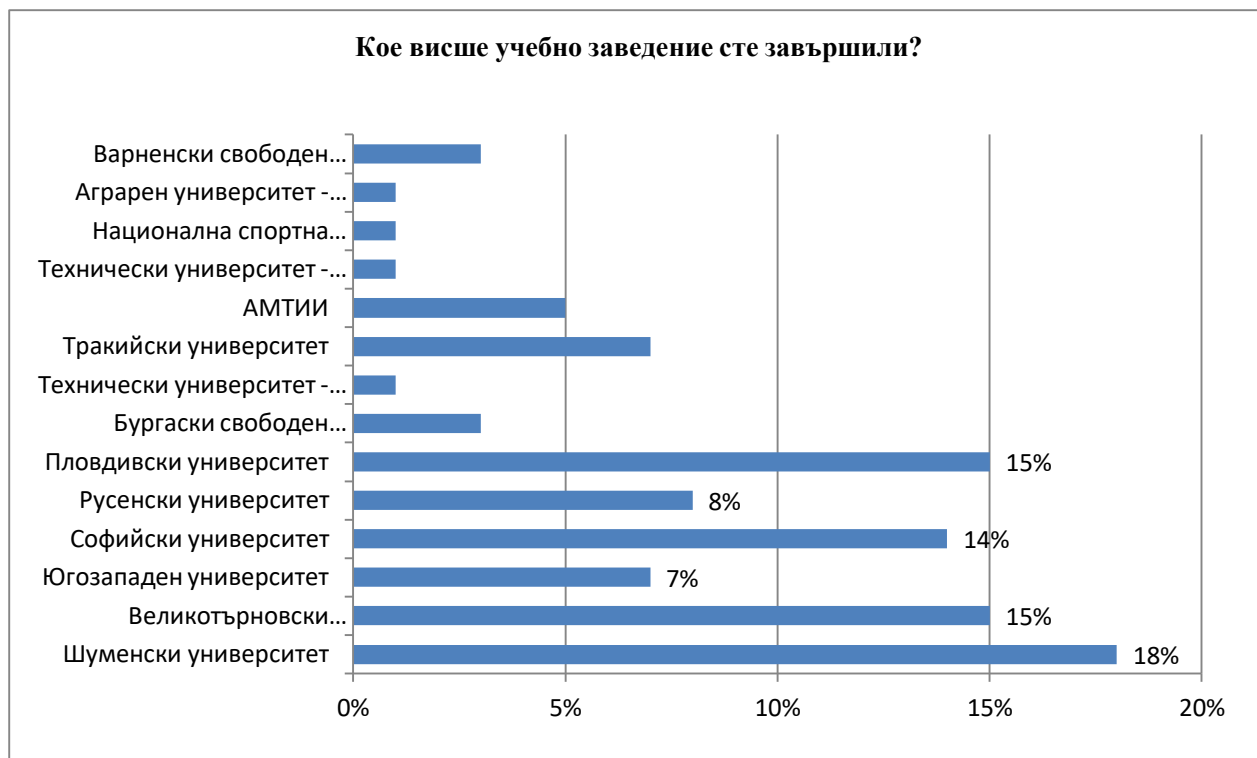
Фигура 4. Придобита педагогическа специалност във ВУЗ

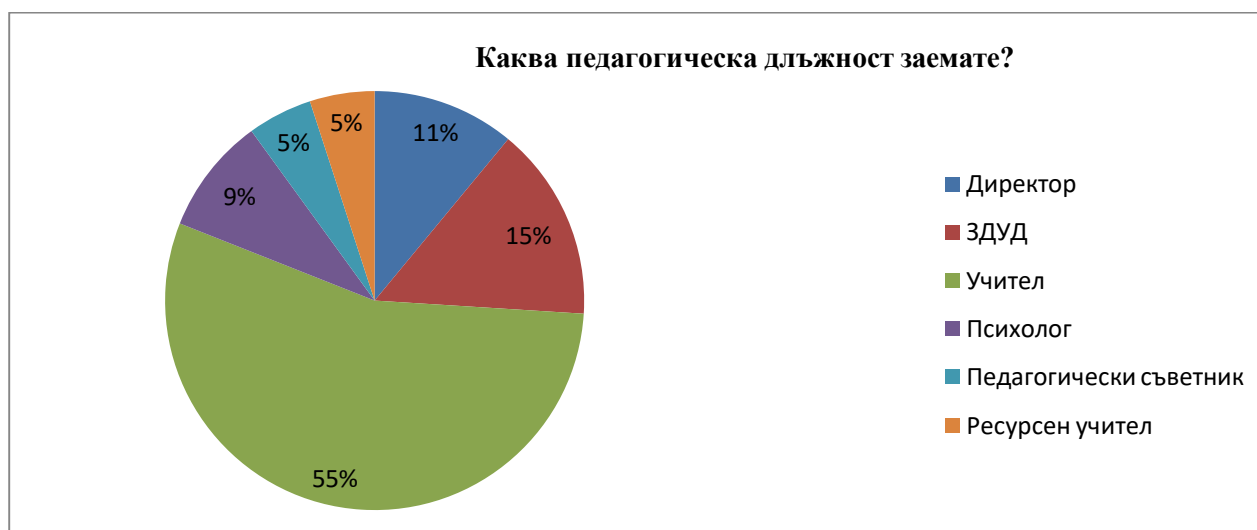
Фигура 5. Придобита образователно-квалификационна степен във ВУЗ

Открояващ се процент – 54% анкетирани педагогически специалисти, посочват, че са придобили образователно-квалификационна степен „магистър“, 35% учители са със степен „бакалавър“, 10% – „професионален бакалавър“. В анкетата са участвали и педагогически специалисти, които са придобили научна степен „доктор“ – 1%. (Фиг. 5).

Според диаграмата на Фиг. 6 най-много учители са се обучавали в ШУ „Епископ Константин Преславски“ – 18%. Във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ и ПУ „Паисий Хилендарски“ са придобили своето образование 15% от анкетираните. В СУ „Св. Климент Охридски“ са завършили 14%, в РУ „Ангел Кънчев“ – 8%, в ТрУ и в ЮЗУ „Неофит Рилски“ са завършили 7% от педагогическите специалисти, които са участвали в анкетата. В АМТИИ са се обучавали 5% от анкетираните учители, във Варненския и Бургаския свободен университет по 3%, в Аграрен университет, ТУ – София, ТУ – Варна и НСА „Васил Левски“ по 1%.

Фигура 6. Обучаващо висше учебно заведение

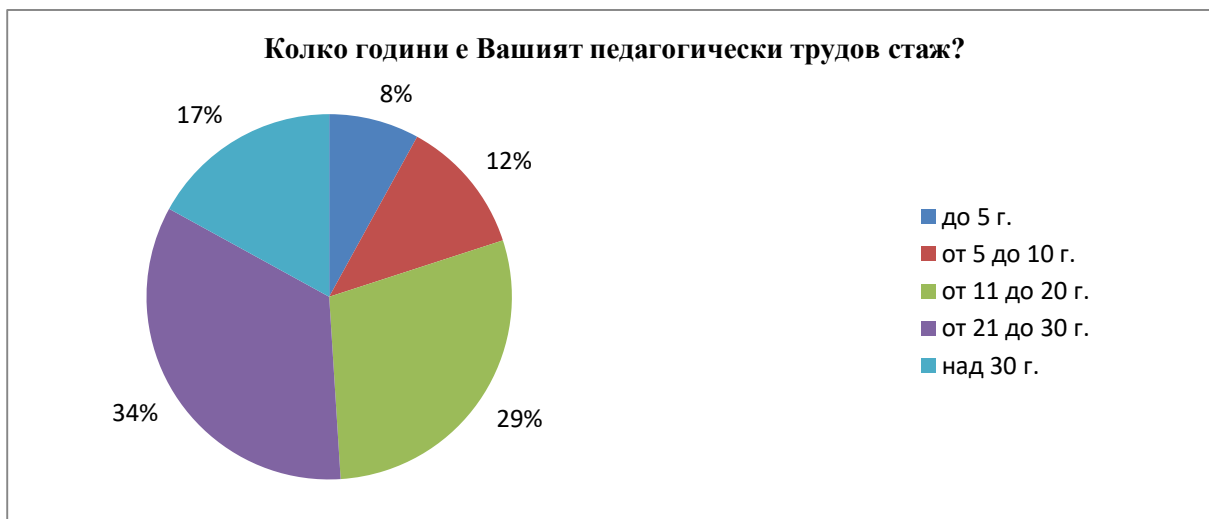
Фигура 7. Заемана педагогическа длъжност

От посочените резултати (Фиг. 7) по-голямата част от педагогическите специалисти заемат длъжността „учител“ – 55%, 15% – „заместник-директор по учебната дейност“, 11% – „директор“. В анкетата са взели участие психолози – 9%, педагогически съветници и ресурсни учители – 5%.

От диаграмата (Фиг. 8) се откроява, че 41% от педагогическите кадри работят в Основни училища, в Начални училища – 22%, в Средно училище – 13% и в Обединено училище – 7%. В Детските градини са заети 14% от педагозите, а в Центровете за специална образователна подкрепа са 3% от анкетираните.

Фигура 8. Заетост в образователна институция

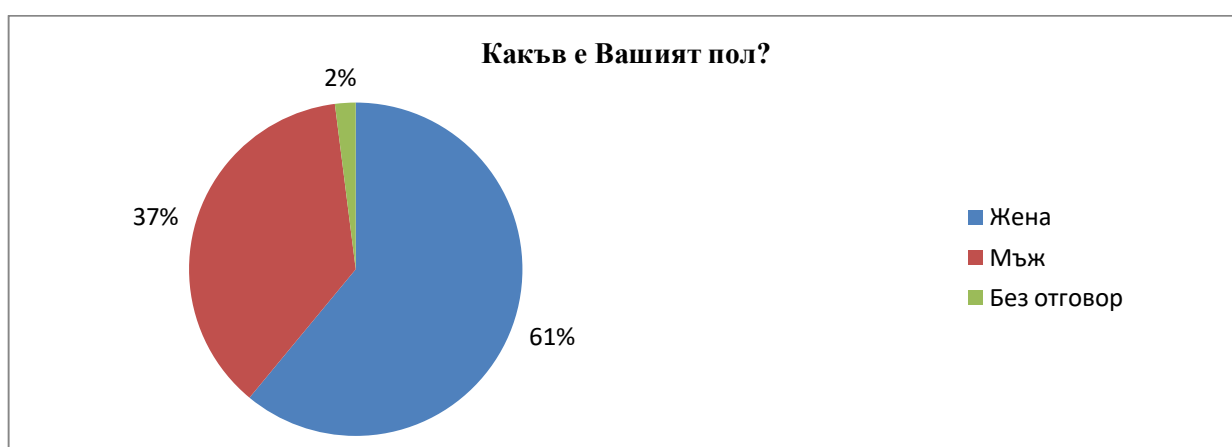
Фигура 9. Прослужени години педагогически трудов стаж

От получените резултати в диаграмата (Фиг. 9) се забелязва, че с най-голям процент дял – 34%, са педагогическите специалисти, които имат педагогически стаж в диапазона от 21 до 30 години. След тях се подреждат педагозите със стаж от 11 до 20 г. – 29%, а от 5 до 10 години са 12%. С най-малък процент – 8%, са учителите с придобит педагогически стаж до 5 г. Забелязва се, че в анкетното проучване са взели участие и педагози, които са с придобит трудов стаж над 30 години – 17%.

Участниците в анкетата (Фиг. 10) са в широк възрастов диапазон. Най-много анкетираните – 33% са на възраст между 46 – 56 г., 28% от педагозите са от 57 до 67 г., 23% от 36 до 45 г., 11% от 26 до 35 г. Едва 5% са педагогическите специалисти са на възраст до 25 години.

Фигура 10. Възраст на анкетираните участници

Фигура 11. Пол на участниците в анкетата

В анкетното проучване (Фиг. 11) са взели участие педагогически специалисти и от двата пола. По-голям процент дял се полага на жените – 61%. Мъжете, заети в сферата на образованието, са 37%. Само 2% от педагозите не са пожелали да посочат своята полева принадлежност.

ИЗВОДИ

Анализът от проведеното изследване дава основание да се направят някои основни изводи:

✓ Педагогическите специалисти считат, че „конфликтологичната компетентност“ е комплекс от способности, опит и мотиви на личността, които са необходими за извършване на професионалната им дейност.

✓ Педагозите посочват, че по време на обучението си във висше учебно заведение са изучавали ограничен брой дисциплини с конфликтологична насоченост. Те смятат, че науките, които са включени в учебните планове от професионално направление 1.2. Педагогика и 1.3. Педагогика на обучението по..., не са достатъчни и не спомагат за обогатяването на конфликтологичната им компетентност.

✓ Учителите предлагат по време на придобиване на висше образование бъдещите кадри да изучават повече конфликтологични дисциплини, като „Педагогическа

конфликтология“, „Управление на конфликтите“, „Конфликтологична култура“, „Психология на конфликтите“, „Мениджмънт на класа“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Конфликтологичната компетентност е ключова характеристика за професионално-педагогическата реализация на педагогическите специалисти и менажирането на конфликтни ситуации и казуси, възникващи ежедневно в образователната система. Педагозите е необходимо да бъдат много добре подготвени за действителната реалност и специфичните особености на професията. Съвременното общество възлага големи очаквания на образованието, родителите поставят изисквания към педагогическите специалисти, които ги мотивират да се развиват и квалифицират непрекъснато, за да се справят успешно с предизвикателствата.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Байцис, Р. & Макки, Э. (2005). Эмоциональное лидерство: самосовершенствование и построение плодотворных взаимоотношений с людьми на основе активного сознания, оптимизма и эмпатии. Москва: Альпина бизнес Букс, 2005.
2. Димитров, Д. Й. (2005a). Конфликтология и конфликтологична култура// списание „Алтернативи“, 2005, кн. 4.
3. Димитров, Д. (2005b). Конфликтология и конфликтологична култура// списание „Икономически алтернативи“, УНСС, 2005, София.
4. Зеер, Э. & Сымянюк, Э. (2005c). Компетентностный подход и модернизации профессионального образования. Высшее образование в России, 2005, бр. № 4.
5. Галеева, Н. (2007). Система, компетенций как инструмент управления качеством образования“, <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-7.htm>.
6. Милков, Л. (2011). Компетентността и компетенциите на студентите като фактор за изграждане на готовност за труд в системата „публична администрация“// списание „Икономически алтернативи“, 2011, бр. № 2.
7. Зимняя, И. (2012). Компетенция и компетентност в контексте компетентностного подхода в образовании. Статья, 2012.
8. http://www.rusreadorg.ru/ckeditor_assets/attachments/63/i_a_zymnaya_competency_and_competence.pdf.
9. Милков, Л. (2014). Конфликтология, изд. „Юни Експрес“ ООД, 2014, София.
10. Ангелова, С. (2014a). Професионалните компетентности на учителя и предизвикателството „результати от обучението по природни науки“, Сб. научни трудове на Русенския университет, 2014, том 53, серия 6.2.
11. Тенева, М. (2018). Тенденции в подготовката и квалификацията на съвременния български учител, Годишник на Тракийски университет, том 15, 2018, Ст. Загора.

РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ДУНАВСКИЯ ЛИМЕС – ПРОГРАМНА ПОДКРЕПА, МАРШРУТИ И ПРОЕКТНИ ИДЕИ

Ивелин Кичуков

Докторант

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България

e-mail d010221241@uni-svishtov.bg

Резюме: В статията се изследва развитието на туризма в дунавския регион чрез анализ на програмната рамка за развитие на дестинация „Дунавски лимес“ като компонент от трансграничното сътрудничество между България и Румъния в периода 2021 – 2027 г. Целта на статията е да анонсира идеи за проекти, туристически продукти и маршрути в дестинация „Дунавски лимес“ като елемент от възстановяването на отрасъла по време и след COVID-19, които да намерят подкрепа чрез програмата за ТГС „България – Румъния“ през новия седемгодишен програмен период. Достига се до извода, че създаването на туристическа дестинация „Дунавски лимес“ следва да бъде базирана върху обектите, включени в кандидатурата на България за участие в индикативната листа на световното културно наследство на ЮНЕСКО. Това може да се постигне чрез създаване на система за управление на тези обекти, инвестиции за осигуряване на физическа транспортна връзка между тях по река Дунав, вкл. чрез веломаршрут, формулиране на наратив и маркетинг на продукта.

Ключови думи: Дунавски лимес, ТГС „България – Румъния“, културно наследство.

JEL: O21, R11

TOURISM DEVELOPMENT IN THE DANUBE LIMES - PROGRAM SUPPORT, ROUTES AND PROJECT IDEAS

Ivelin Kichukov

PhD student

D. A. Tsenov Academy of Economics - Svishtov, Bulgaria

e-mail d010221241@uni-svishtov.bg

Summary: The article examines the development of tourism in the Danube region by analyzing the program framework for the development of the destination "Danube Limes" as a component of cross-border cooperation between Bulgaria and Romania in the period 2021-2027. The aim of the article is to announce project ideas, tourist products and routes in the destination "Danube Limes" as an element of the recovery of the industry during and after COVID-19, to find support through the CBC program "Bulgaria - Romania" during the new seven-year programming period. It is concluded that the creation of a tourist destination "Danube Limes" should be based on the sites included in the candidacy of Bulgaria for participation in the indicative list of UNESCO World Heritage Sites. This can be achieved by creating a management system for these sites, investments to provide physical transport links between them on the Danube, incl. through cycling, narrative formulation and product marketing.

Keywords: Danube Limes, CBC "Bulgaria - Romania", World Heritage, World Heritage.

JEL: O21, R11

ВЪВЕДЕНИЕ

Подкрепата с грантово финансиране на туризма е логична и наложителна. COVID-19 не само постави на изпитание сектора, но и множество икономически оператори заявиха необходимост от правителствени мерки. Тези мерки естествено черпят от ограничените бюджетни ресурси и влошават баланса на публичните финанси (Димитров, 2020). Ето защо в ЕС бе наложена форсмажорна дерогация на ограниченията за дефицитно бюджетно финансиране, които иначе подлежат на строг контрол и наказателни процедури (Захариев & Димитров, 2015). Това от своя страна осигури ресурси за ефективно противодействие на кризата. На тази основа за **обект** на изследването се определя развитието на туризма в дунавския регион, а за негов **предмет** – програмната рамка за развитие на дестинация „Дунавски лимес“ като компонент от трансграничното сътрудничество между България и Румъния в периода 2021 – 2027 г. **Целта** на статията е да анонсира идеи за проекти, туристически продукти и маршрути в дестинация „Дунавски лимес“ като елемент от възстановяването на отрасъла по време и след COVID-19, които да намерят подкрепа чрез програмата за ТГС „България – Румъния“ през новия седемгодишен програмен период.

1. РАМКА ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО НА ТУРИЗМА В УСЛОВИЯТА НА COVID- 19

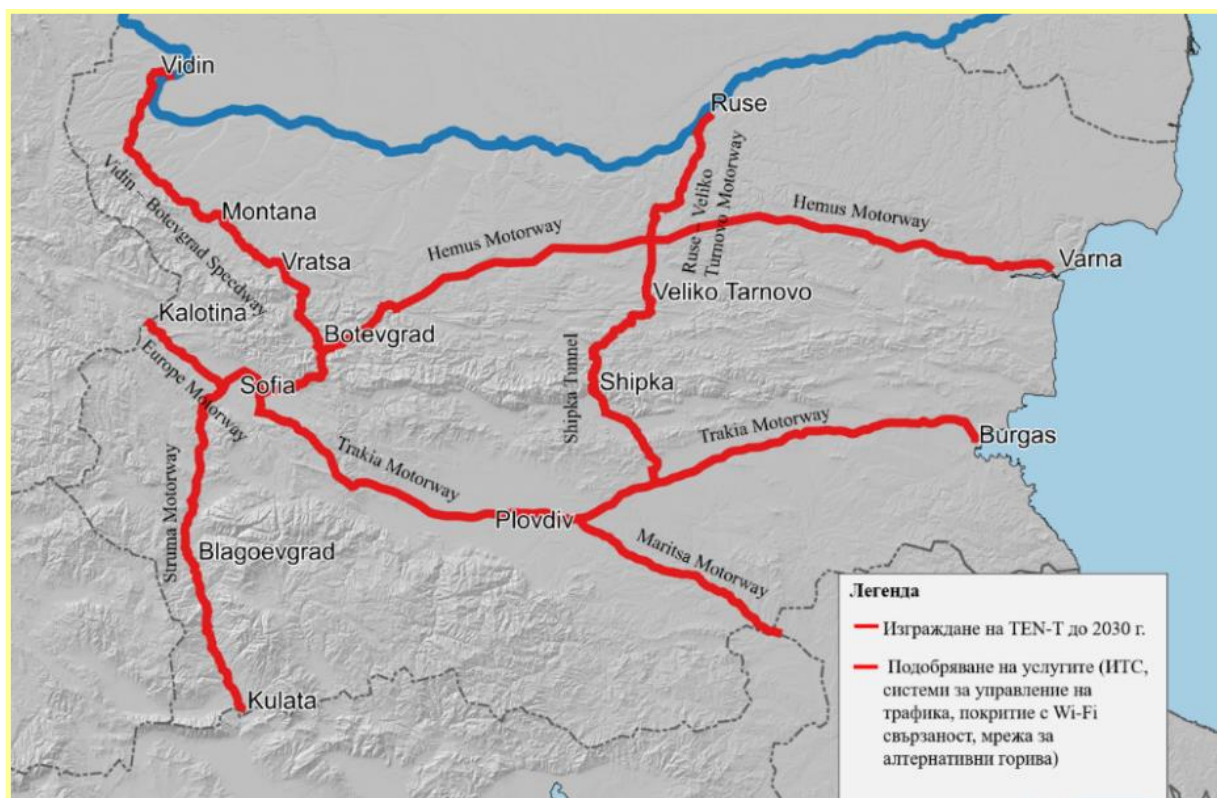
Туризмът е основен сектор на националната икономика в Република България. Неговото развитие в годините, значителните частни и публични инвестиции, възможността за предлагане на целогодишен туристически продукт, богатото културно-историческо наследство, природните дадености с минерални извори, планина, море и реки са добра основа за формиране на стратегическо предимство пред конкурентните дестинации в региона и глобално. Кризата, породена от COVID-19, постави целия ХОРЕКА сектор на изпитание и доведе до силна редукция в търсенето на туристически услуги. Практически сектора трябва да се адаптира за функциониране в Ex-post COVID-19 среда, но преди това трябва да намери решение за оцеляване In medias на пандемията. Логично може да се приеме, че инвестициите в туристическа инфраструктура и туристически обекти са дългосрочни решения, които имат своята финансово-икономическа обосновка. Влиянието на COVID-19 върху икономическите субекти в сектора и свързаните отрасли е силно негативно и изисква стратегическа трансформация на предлагания туристически продукт. Той трябва да бъде адаптиран към новите изисквания, с адекватни инвестиции в туристическа инфраструктура, съобразно параметрите на безопасност и здравеопазване, разписани в документи на ЕС.

Форсмажорното въздействие на световната пандемия, породена от болестта COVID-19, е логична основа за провеждане на теоретични и емпирико-приложни изследвания с фокус преоценка на по-ранни решения за финансиране и инвестиране в туристическия отрасъл. Посоката е оперативно адаптиране и стратегическа продуктова трансформация на туристическия сектор за функциониране по време и след пандемията COVID-19. Целта на подобни изследвания може да бъде финансово-икономическия анализ и предлагането на решения за оперативно адаптиране и възстановяване на сектора за функциониране по време и след пандемията COVID-19. Това трябва да се проведе при отчитане на конкурентните предимства на страната и параметрите на здравеопазване, разписани в документи на ЕС. Естествено общият конвергентен подход в рамките на ЕС (Димитров, 2019) трябва да позволи, след анализ на пандемичната ситуация (Терзиев, Нинов, & Иванов, 2019с) и

въвеждане на общовалидна за ЕС здравна идентификация, да се възстановят първо близките пътувания на туристи с автомобил между съседни страни, напр. Румъния – България (Захариев & Маринов, 2017), България – Гърция и впоследствие пътуванията с чартърни полети на организирани туристически групи.

2. ИНФРАСТРУКТУРНА ПОДКРЕПА ЗА РАЗВИТИЕ НА ДЕСТИНАЦИЯ „ДУНАВСКИ ЛИМЕС“

С мащабните инвестиции в транспортна инфраструктура в северна България се разкриха и множество нови възможности за логистика и интермодални услуги на територията на България, вкл. и с ползване на капацитета на дунавските ни пристанища. Завършването на транспортната мрежа до 2025 год. в нейния пълен вид чрез автомагистрални трасета и връзки от / към Варна и в посока север / юг по направленията Дунав мост 1: Русе – Велико Търново – тунел под Шипка – Южна България – Турция / Гърция и Дунав мост 2: Видин – София – Южна България – Гърция / Турция е възможност за икономически подем в северна България (вж. фиг. 1).

Фигура 1. TEN-T мрежа и инвестиции в автомагистрални трасета до 2030 г.

Източник: МТСП

Към пътната инфраструктура добавяме и изпълнението на инженерни мерки в общия българо-румънски участък на р. Дунав с развитие на пристанищната и летищната инфраструктура чрез публични инвестиции и механизмите на публично-частното партньорство (Захариев, Проданов, & Маринов, 2018):

- Пристанищни терминали Видин-център, Русе-изток 1, Русе-изток 2, Русе-запад, Зимовник-Русе, Бургас-изток 1, Варна-изток, Варна-запад, фериботен терминал Варна;

- Летище Балчик, летище Русе, летище Горна Оряховица и летище Пловдив;
- Услуги, предоставяни чрез железопътната инфраструктура и интермодалния транспорт;
- Трети мост „Дунав Юг: Свищов – Зимнич“ (Захариев & Лазаров, 2021).

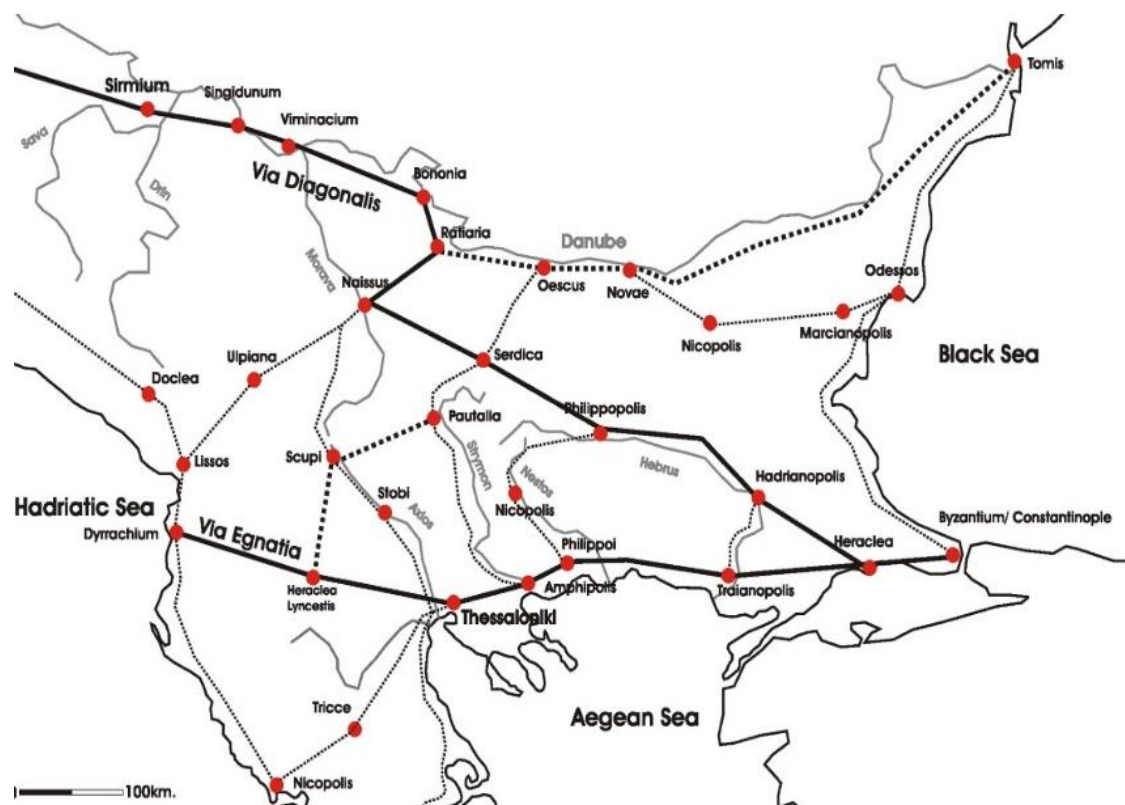
На тази основа, в плановете за интегрирано развитие на общини от северна България могат да бъдат идентифицирани нови идеи за създаване на регионален туристически продукт. Част от тези идеи за туристически маршрути са във вътрешността на страната, а друга част са свързани с река Дунав, които туристически маршрути могат да бъдат в основата на дестинация „Дунавски лимес“. Логиката на авторската гледна точка е да систематизира набор от проектни идеи, които да бъдат финансово подкрепени и обезпечени чрез програмата за ТГС „България – Румъния“ за новия програмен период.

3. ПРОЕКТНИ ИДЕИ И МАРШРУТИ ЗА ТУРИСТИЧЕСКА ДЕСТИНАЦИЯ „ДУНАВСКИ ЛИМЕС“ ЧРЕЗ ТГС „БЪЛГАРИЯ – РУМЪНИЯ“ (2021 – 2027 г.)

Програмният период 2021 – 2027 год. е нова възможност за финансово осигуряване на устойчивост на вече реализирани проекти, както и за финансиране на нови такива на територията на дунавския лимес. Прецизният анализ на възможностите на региони BG31 и BG32, базиран върху методиката по Закона за регионалното развитие за разработка и приемане на новите 7-годишни плановете за интегрирано развитие на общините, позволяват да се обобщят следните приоритетни обекти и маршрути с характер на възможности за възстановяване на туризма по време и след пандемията¹:

• **Културно-исторически обекти от античността, комбиниращи посещения на археологически обекти на културно-историческо наследство** и обхващащи всички 32 обекта от българската страна на реката от времето на римската империя и мрежата от римски пътища, сред които водещи са: Vidin / Bononia – Early and Late Roman auxiliary fort; Archar / Ratiaria – Early Roman auxiliary fort; Oryahovo – Late Roman watchtower/fortlet; Dolni Vadin / Valeriana – Late Roman fort; Late Roman and Early Byzantine fortified settlement; Gigen / Oescus – Early Roman legionary fortress; Belene / Dimum – Early and Late Roman auxiliary fort; Svishtov / Novae – Early and Late Roman legionary fortress; Late Roman and Early Byzantine fortified city; Krivina / Iatrus – Late Roman auxiliary fort; Late Roman and Early Byzantine fortified settlement; Ruse / Sexaginta prista – Early Roman auxiliary fort; Late Roman fort; Tutrakan / Transmarisca – Early Roman auxiliary fort; Late Roman fort; Late Roman and Early Byzantine fortified settlement; Silistra / Durostorum – Early and Late Roman legionary fortress; Roman city (municipium) (вж. фиг. 2).

¹ Заб. Авторът е икономически оператор в туризма с над 20-годишен опит. Предложените обекти и маршрути са резултат от собствени виждания в рамките на проучвания на АДО „Дунав“ за ТГС „България – Румъния“ (2021 – 2027 год.), както и анализ на информация в достъпни на сайта на МРРБ плановете за интегрирано развитие на общини от BG31 и BG32.

Фигура 2. Мрежа от римски пътища на Балканите (1–4 век от н.е.)

Източник: *Journal of Archaeological Science*, Volume 2, 2015, pp 264-281

- **Маршрут „Плевенска епопея“**, включващ панорамата „Плевенска епопея“, Регионален исторически музей – Плевен, къща-музей „Цар Освободител Александър II“ и Мавзолей-параклис „Свети Георги Победоносец“ с акцент величавата плевенска победа в Освободителната война и посещение на музеите, помещавали Главните квартири на руската и румънската армии.

- **Екологични маршрути в общини Плевен, Ловеч, Пордим и Летница**, включващо Крушунските водопади, Деветашката пещера, каньона на малката река Чернелка, Гигантска вкаменелост от баденско море край село Ясен.

- **Дестинация „Мизия“ за винено-кулинарен туризъм**, включваща градовете Оряхово, Плевен, Свищов, Русе и забележителните културно-исторически и природни обекти в дестинацията Парк Кайлъка, Плевен; Античен град Улпия Ескус, с. Гиген; Античен град Нове, Свищов; Пещера Орлова чука, Ивановски скални църкви, Басарбовски скален манастир, Лесопарк „Липник“, Сексагинта Приста – в и около Русе.

- **Маршрут за културен туризъм „Пътят на римските императори и Дунавският път на виното“**, разположен на територията на Хърватия, Сърбия, България и Румъния с 12 винарски региона и 20 археологически обекта, респ. маршрута „Дунавска граница“ като световно културно наследство на ЮНЕСКО (Danube Limes – UNESCO World Heritage), общ туристически маршрут „Римска граница на територията на трансграничния регион Румъния – България“, на АДО „Дунав“ и Търговската камара в Констанца (с финансиране в периода 2014 – 2020 год. от 908,4 хил. Евро по ТГС „България-Румъния“).

- **Приключенският туризъм** под формите на откривателски, екстремн, urbeх също се оценяват с добри предпоставки на територията на дунавските общини.

- **Риболовен туризъм** върху плаващи понтони по р. Дунав край архипелаг Беленски острови, Вардим и Батин, осигурени с независими енергоизточници. Тази атракция може да се съчетае с къмпинг туризма и туризъм по устиетата на реките, вливащи се в река Дунав.

- **Речен туристически маршрут** с общински катери „Трите острова: Белене, Вардим и Батин“ за малки групи.

- **Скоростен пасажерски и транспортно-туристически маршрут** от Видин до Силистра с възстановяване на бързите връзки чрез кораби на подводни криле.

- **Къмпинг туризъм** като динамично развиваща се туристическа ниша в Европа. Броят нощувки в къмпинги в Европейския съюз е съпоставим с хотелското настаняване в някои държави и е вече за ЕС средно 12% от общия дял нощувки. Тази тенденция се усеща и в България, където обаче броят на съществуващите къмпинги не може да задоволи нарасалото потребителско търсене нито на българските, нито на чуждите туристи.

- **Велотуризм** по модела на „Дунав Ултра“, който да се съчетае с къмпинг туризъм за селските райони по реката чрез обособяване на малки дворни места и общински терени за целите на къмпингуването. Подобен градински къмпинг модел дава възможности за комбиниране с плавателен, еко, селски и културен туризъм в региона.

Посочените проектни идеи налагат и търсене на подходящи кадри и тяхното съвременно обучение. Логично е осигуряването на кадри за тази рамка от проектни идеи в сектор туризъм да бъде обвързано със съответен план за заетостта (Terziev & Ivanov, 2020), както и коректни фискални основи на ХоРеКа икономически оператори. Препоръката е базата за осигурителни доходи на заетите да е при пълен 8-часов работен ден (Кавръкова, 2019а), за разлика от практики преди пандемията COVID-19, довели до лишаване на заети в сектора от полагащи им се правителствени помощи през 2020 – 2021 год.

От позицията на комбинацията между традиционните „твърди“ и „меки“ мерки (вж. например проекта E-bike Net с бюджет 762 хил. евро) за проектна подкрепа изложените по-горе туристически обекти и маршрути могат да бъдат обезпечени ресурсно с грантова подкрепа в диапазона от 30 млн. до 40 млн. евро за новия програмен период. Комбинирано с ангажиментите за съфинансиране от страна на кандидатите ще е налице значително по-голям ресурс, спрямо периода 2014 – 2020 год., където в рамките на рамка от 258.5 млн. евро с пряк ефект върху туризма са едва десетина одобрени проекта с общ бюджет от 10 млн. евро. Основната част от тях са в приоритетна ос 2 „Зелен регион“, стратегическа цел 2.1 „Подобряване на опазването и устойчивото използване на природното наследство, ресурсите и културното наследство“. В изследвания (Ivanova & Zaharieva, 2017) за първия програмен период (2007 – 2013 г.) се потвърждава важността и ефективността на прякото подпомагане на сектора на туризма в рамките на ТГС „България – Румъния“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Създаването на туристическа дестинация „Дунавски лимес“, следва да бъде базирана върху обектите, включени в кандидатурата на България за участие в индикативната листа на световното културно наследство на ЮНЕСКО. Това може да се постигне чрез създаване на система за управление на тези обекти, инвестиции за осигуряване на физическа транспортна връзка между тях по река Дунав, вкл. чрез веломаршрут, формулиране на наратив и маркетинг на продукта. Приоритетните оси с техните стратегически цели на програмата за ТГС „България-Румъния“ 2021 – 2027 год. следва да се разглеждат като

основна възможност за грантова подкрепа на възстановяването на туризма в дунавския лимес в периода след COVID-19. Това от своя страна ще подпомогне икономиките на двата най-бедни региона в ЕС, каквито се явяват българските придунавски BG31 и BG32, и подобри техните показатели за БВП per capita.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Ivanova, V., & Zaharieva, G. (2017). Impact of the Program Cross-border Cooperation Romania-Bulgaria 2007-2013 on the Economic Development of Euroregion Ruse-Giurgiu. *Journal of Enterpreunership and Innovation*(9), 88-99. Retrieved from <http://jei.uni-ruse.bg/>.
2. Terziev, V., & Ivanov, I. (2020). The national employment plan in Bulgaria - analysis and opportunities for change. *International scientific journal „Internauka“*, Kiev, Ukraine, 15(95), 6-13.
3. Димитров, М. (2019). Постигната конвергенция по време на членството в ЕС. *Политика и сигурност* (4), 101-109. Retrieved from www.researchgate.net/publication/343809361.
4. Димитров, М. (2020). Влошаването на публичните финанси на редица държави от ЕС увеличава уязвимостта при кризи. *Политика и сигурност*, IV(3), 82-92. Retrieved from www.researchgate.net/publication/345496495.
5. Захариев, А., & Димитров, Д. (2015). За ефективната фискална политика в отворената икономика на ЕС. *Годишник, СА "Д. А. Ценов"*, 68(1), 7-44. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/298833162>.
6. Захариев, А., & Лазаров, Б. (2021). Мост „Дунав юг: Свищов – Зимнич“ по пътя от оценката за осъществимост към практическата реализация. *Научна конференция „Логистиката и обществените системи“*, НБУ "В. Левски", 25-27.02.2021 г. (pp. 1-10). В.Търново: ISSN 2738-8042.
7. Захариев, А., & Маринов, И. (2017). България и Румъния: дивергенция и конвергенция. *Статистиката като наука и практика - традиции и съвременни измерения* (pp. 30-40). Свищов: АИ "Ценов".
8. Захариев, А., Проданов, С., & Маринов, И. (2018). Мост “Дунав юг” (Свищов – Зимнич): трансгранични решения за транспортна свързаност. . (pp. 445-456). Варна: Издателство: Наука и икономика ИУ - Варна, ISBN: 978-954-21-0957-0.
9. Кавръкова, П. (2019а). За някои мерки срещу изпирането на пари. *Актив*(12), 23-31.
10. Терзиев, В., Нинов, Н., & Иванов, И. (2019с). Ситуационен анализ на здравната система на Република България. *Сборник доклади от годишна университетска научна конференция*, 27-28 юни 2019 година, Научно направление „Социални, стопански и правни науки“, НБУ „Васил Левски“ (9) (pp. 250-256). В. Търново: ISSN 1314-1937.

АНАЛИЗ НА ТЕНДЕНЦИИТЕ ВЪВ ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО (2010 – 2019 г.) – ФИНАНСОВО-ОТРАСЛЕВИ АСПЕКТИ

Йордан Чорбаджийски

Докторант

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, България

e-mail: d010219216@uni-svishtov.bg

Резюме: В статията се анализира винопроизводството от позицията на финансово-икономическите аспекти в сектора за десетгодишния период до епидемията от Covid-19. Целта е чрез предепидемичен анализ на тенденциите във винопроизводството да се разкрият основни финансово-икономически аспекти и особености в развитието на сектора в периода 2010–2019 год. Статистическото изследване на тенденциите в сектора на винопроизводството в България показва висока степен на динамика на отчетните данни по години. Секторът допълнително страда от хроничен недостиг на персонал на всеки етап – от отглеждане на масивите до добив, ферментация и продажби. COVID-19 обаче доказва, че цял един отрасъл на търсене и пласмент на продукцията на винопроизводството може рязко да се свие и буквално да породви форсмажор за всички икономически оператори, свързани с доставки към ХоРеКа бизнес организации.

Ключови думи: винопроизводство, финансово-икономически аспекти, тенденциите във винопроизводството, COVID-19.

JEL: Q11, Q14

ANALYSIS OF TRENDS IN WINE PRODUCTION (2010-2019) – FINANCIAL AND INDUSTRIAL ASPECTS

Yordan Chorbadjiiski

PhD student

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov, Bulgaria

E-mail: d010219216@uni-svishtov.bg

Summary: The article analyzes wine production from the standpoint of financial and economic aspects in the sector for the ten-year period up to the Covid-19 epidemic. The aim is to reveal the main financial and economic aspects and peculiarities of the development of the sector in the period 2010-2019 through pre-epidemic analysis of the trends in the wine production. The statistical study of the trends in the wine production sector in Bulgaria shows a high degree of dynamics of the reported data by years. The sector additionally suffers from a chronic shortage of staff at every stage - from growing the fields, to extraction, fermentation and sales. However, COVID-19 proves that an entire industry of demand and marketing of wine production can shrink sharply and literally generate force majeure for all economic operators related to supplies to HoReCa business organizations.

Keywords: wine production, financial and economic aspects, trends in the wine production, COVID-1.

JEL: Q11, Q14

ВЪВЕДЕНИЕ

Аграрният сектор е в основата на множество вериги за производство и доставка на храни и хранителни продукти. Част от тези търговски вериги са пряко свързани с продукцията на сектор „Лозарство и винарство“. Този сектор има както експортна, така и импортна ориентация по отношение на крайния продукт във винопроизводството. На тази основа за **обект** на статията се определя винопроизводството, а за негов **предмет** – финансово-икономическите аспекти в сектора в десетгодишния период до епидемията от Covid-19. **Целта** на изследването е чрез предепидемичен анализ на тенденциите във винопроизводството да се разкрият основни финансово-икономически аспекти и особености в развитието на сектора в периода 2010 – 2019 год.

1. Винопроизводството в България: продажби и потребление на продукцията за периода 2010 – 2019 год.

„In vino veritas“ е древна латинска сентенция, която изразява хилядолетния интерес на общества и цивилизации към този ферментационен продукт на лозовите насаждения. С процеса на конвергенция на страната (Димитров, 2019) в ЕС и повишаване на жизнения стандарт е логично очакването за показатели в сектора, които да отговарят на средни за съюза данни за продажби и потребление в посока повишаване на стойността и качеството, за сметка на количеството в ниския сегмент.

Таблица 1. Продажби на вино за периода 2010 – 2019 г. в хектолитри

	2010	2011	2012	2013	2014
Пенливи вина от прясно грозде	11 622	7 481	7 447	6 391	2 799
Вина от прясно грозде, без пенливи вина; ферментирала гроздова мъст	1 267 650	1 095 938	1 087 382	1 231 274	930 633
Други ферментирали напитки	..	..	..	52 827	47 375
Вермут и други ароматизирани вина от прясно грозде	12 115	9 768	226 509	22 762	
	2015	2016	2017	2018	2019
Пенливи вина от прясно грозде	3 989	2 553	3789	3 326	153 958
Вина от прясно грозде, без пенливи вина; ферментирала гроздова мъст	961 801	1 099 954	1 113 289	1 064 538	1 007 375
Други ферментирали напитки	136 381	154 230	168 241	174 756	198 100
Вермут и други ароматизирани вина от прясно грозде	12 962	5 454			2 190

Източник: НСИ, Инфостат

Независимо че част от данните са с конфиденциален характер може ясно да се открие, че водеща е категорията на „вина от прясно грозде, без пенливи вина; ферментирала гроздова мъст.“ На следващо място е категорията „други ферментирани напитки“. Фискалният режим на производство и продажби чрез бандерол на крайната продукция за съжаление поражда неколкостепенни намеси на правораздавателните органи (Terziev, Georgiev, Bankov, & Ivanov, 2021a). Това от своя страна прекъсва нормалния производствен процес на системни икономически оператори и поражда разследване на паричните потоци в тяхната „сенчеста“ компонента (Кавръкова, 2019a). Логично до приключване на работата на разследващите органи (Terziev, Georgiev, Bankov, & Ivanov, 2021b), продукцията от съответните лозови масиви остава във фокуса на критичен интерес. На тази основа може да се направи извода, че само функционирането на операторите в сектор винопроизводство като коректни данъкоплатци е пътът за създаване на устойчиви брандове с гарантирана вътрешна абсорбция и възможности за експорт (Радков & Захариев, 2021). Алтернативното е директен сблъсък със специализирани органи, което често води и до временно или постоянно спиране на производствения процес и прекъсване на паричните потоци (Кавръкова, 2019b).

Таблица 2. Продажби на вино за периода 2010 – 2019 г. като стойност в хил. лв. без ДДС и акцизи

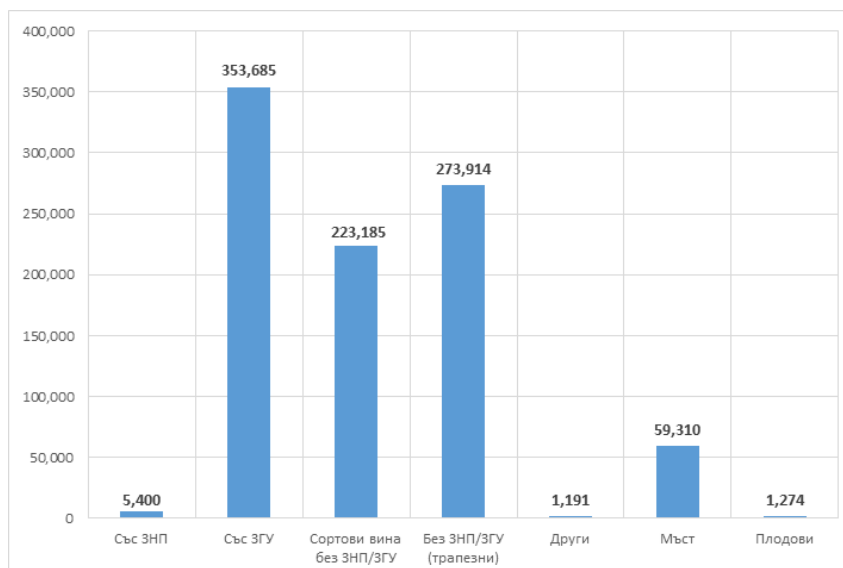
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Пенливи вина от прясно грозде	3 106	2 074	2 020	1 822	9 29	1 175	879	1 151	1 060	718
Вина от прясно грозде, без пенливи вина; ферментирала гроздова мъст	235 951	209 636	214 787	235 175	206 018	203 896	222 032	228 074	234 681	226 405
Други ферментирани напитки				8 614	7 818	21 856	24 081	27 224	28 535	31 522
Вермут и други ароматизирани вина от прясно грозде			4 353	5 275		2 130				4 293

Източник: НСИ, Инфостат; Заб.: Продажбите са като стойност в хил. лв. без ДДС и акцизи.

Част от данните са конфиденциални

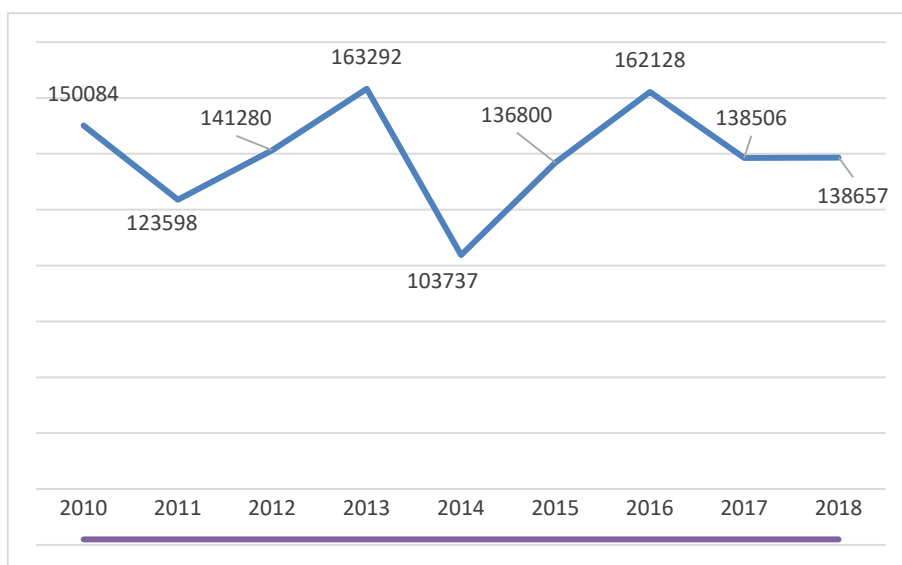
2. Продуктова и регионална структура във винопроизводството

През 2019 год. в България водещо е производството на вина със *Защитено географско указание* (ЗГУ), където двете национални локации са Дунавска равнина и Тракийска низина. То е в размер на 353 685 хектолитра, докато обема на вина със защитено наименование за произход (ЗНП) е едва 5 400 хектолитра. Трапезните (273 914 хектолитра) и сортовете (223 185 хектолитра) са на второ и трето място по обем в рамките на общото производство за годината от 917 959 хектолитра.

Фигура 1. Продуктова структура на виното за 2019 г., кол. в хектолитри
 Източник: Доклад за дейността на ИА по лозата и виното за 2019 г. (с изменения)

За периода 2010 – 2018 год. производството на вина от прясно грозде, без пенливи вина / ферментирала гроздова мъст, е при среден обем от 1397 87 хектолитра с пикова стойност през 2013 год. от 163292 хектолитра и падова стойност от 103 737 хектолитра през 2014 год.

Фигура 2. Производство на тихи вина (Вина от прясно грозде, без пенливи вина / ферментирала гроздова мъст) за периода 2010 – 2018 г., кол. в хектолитри
 Източник: НСИ

Регионалното разпределение на производството дава водеща роля на югоизточния район по данни за 2019 год. с дял от 63,9% при белите вина и 43,8% при червените вина (вж. таблица 3). При общо произведени за страната 857 357 хектолитра вина за 2019 год.я дялът на Югоизточния район е 54% (вж. фиг. 3). От гл. т. на външната търговия позицията в експорта на страната в рамките на световния експорт на вино през 2019 год. е 31-во място

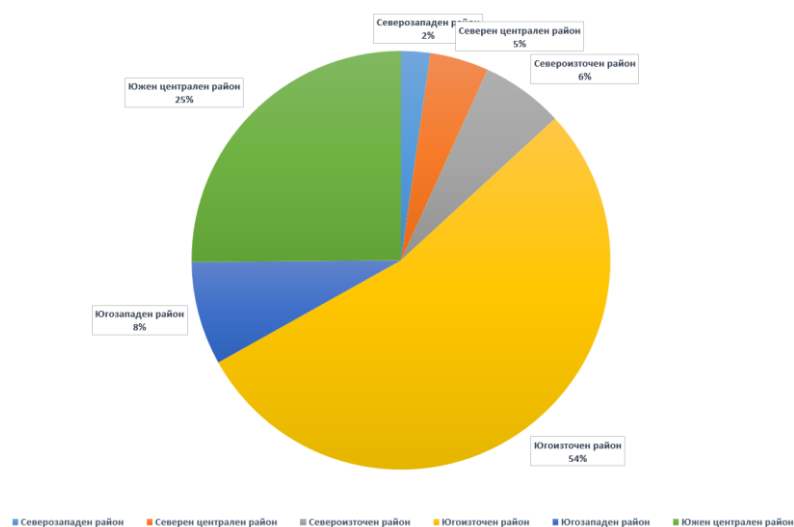
с обем от 39,571 млн. USD (World's Top Exports, 2021). Пандемията от 2020 год. обаче нанесе сериозен удар върху всички износители и постави на изпитание бранша навсякъде по света.

Таблица 3. Производство на вино за 2019 г. по райони

Район	Количество произведено вино и гроздова мъст, хектолитри							
	Вина със ЗНП (качествени)		Вина със ЗГУ (регионални)		Други вина (в т. ч. трапезни)		Мъст	Общо вина
	Бели	Червени и розе	Бели	Червен и и розе	Бели	Червен и и розе		Бели и и розе
Северозападен район	0	217	2 689	3 703	3 928	8 703	21 029	6 618 12 623
Северен централен район	0	1 807	11 962	9 342	7 693	8 141	0	19 655 19 290
Североизточен район	218	0	20 061	6 147	19 018	9 190	450	39 297 15 337
Югоизточен район	620	978	77 042	99 264	191 777	90 927	8 645	269 439 191 169
Югозападен район	0	0	3 649	13 733	23 672	27 434	20 832	27 320 41 166
Южен централен район	152	1 408	22 432	83 661	36 484	71 324	8 354	59 068 156 393
Общо вино:	990	4 410	137 835	215 850	282 572	215 718	59 310	421 397 435 978

*ЗНП – Защитено наименование за произход; **ЗГУ – Защитено географски указание

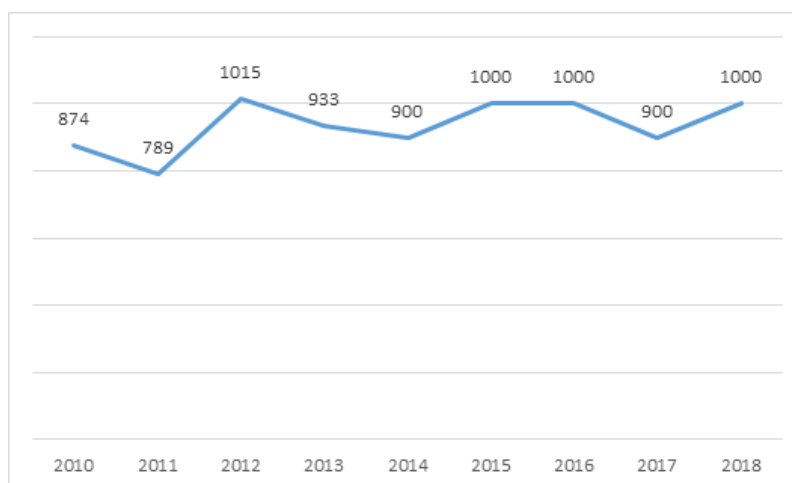
Източник: МЗХГ, Аграрен доклад 2020

Фигура 3. Регионално разпределение на производството на вина в България през 2019 год.

Източник: МЗХГ, Аграрен доклад 2020

Независимо че част от сектора е в „сенчестата“ икономика, българското винопроизводство е със стратегически предимства и има своя експортен потенциал (Zaharieva, 2020). Това се потвърждава от силното и устойчиво нарастване на вътрешно търсене (OIV, 2021) и потребление (вж. фиг. 4) чрез веригите за доставки (Laktionova, Dobrovolskyi, Karpova, & Zahariev, 2019) и продажби на дребно. В кризисната 2020 год. в помощ на винопроизводителите, съвместно с МЗХГ, е приложена програма за „Кризисно съхранение на вино“ – субсидия, която се изплаща на производителите на напитки за тези количества течности, които не могат да се реализират на пазара в условията на пандемията и последствията от нея. Интересен факт е, че тази мярка се прилага благодарение на това, че България инициира през европейските институции дебат за предоставяне на част от неизразходвания бюджет от Програмата за развитие на селските райони. Разрешено е финансово подпомагане и за винения сектор по извънредните COVID-мерки извън обхвата на Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор.

Фигура 4. Потребление на вино в България в хил. hl за периода 2010–2018 г.

Източник: OIV www.bit.ly.33XtdTC

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Статистическото изследване на тенденциите в сектора на винопроизводството в България показва висока степен на динамика на отчетните данни по години. Тази динамика е пряко свързана и с ангажирания човешки ресурс (Terziev & Ivanov, 2020), който изисква своето планиране. Практически сектора страда от недостиг на персонал на всеки етап – от отглеждане на масивите до добив, ферментация и продажби. COVID-19 обаче доказва, че цял един отрасъл на търсене и пласмент на продукцията на винопроизводството може рязко да се свие и буквално да породи форсмажор за всички икономически оператори, свързани с доставки към ХоРеКа бизнес организации.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Laktionova, O., Dobrovolskyi, O., Karpova, T. S., Zahariev, A. (2019). Cost Efficiency of Applying Trade Finance for Agricultural Supply Chains. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41(1), 62-73. doi:<https://doi.org/10.15544/mts.2019.06>.

2. OIV. (2021). Organisation Internationale de la vigne et du vin. Извлечено от <https://www.oiv.int/public/medias/6782/oiv-2019-statistical-report-on-world-vitiviniculture.pdf> 23.04.2021.
3. Terziev, V., Ivanov, I. (2020). The national employment plan in Bulgaria - analysis and opportunities for change. International scientific journal „Internauka“, Kiev, Ukraine, 15(95), 6-13.
4. Terziev, V., Georgiev, M., Bankov, S., & Ivanov, I. (2021a). The Bulgarian Public Prosecution Office as a leading institution in Bulgaria. 20th RSEP International Economics, Finance & Business Conference – Virtual/Online 17-18 February 2021, Holiday Inn Vienna City, Vienna, Austria, Review of Socio-Economic Perspectives RSEP (pp. 89-99). Ankara, Turkey: ISBN 978-605-06961-8-9.
5. Terziev, V., Georgiev, M., Bankov, S., Ivanov, I. (2021b). Factors of current and long-term significance for the effectiveness of the Bulgarian Prosecutor's Office in countering crime. 66th International Scientific Conference on Economic and Social Development, Rabat, 26-27 March, 2021, Economic and Social Development (Book of Proceedings) (pp. 41-51). Cakovec, Croatia: ISSN 1849-7535.
6. Zaharieva, G. (2020). International Services Trade Competitiveness of EU-27 Countries. Izvestiya Journal of Varna University of Economics, 3(64), 273-296.
7. Димитров, М. (2019). Постигната конвергенция по време на членството в ЕС. Политика и сигурност (4), 101-109.
8. Кавръкова, П. (2019b). Модели и схеми, прилагани при изпирането на пари в нефинансовия сектор. International Journal, vol. 35, p. 345-342., 345-342.
9. Кавръкова, П. (2019a). За някои мерки срещу изпирането на пари. Актив (12), 23-31.
10. Радков, Р., & Захариев, А. (2021). Международни финанси. Свищов: АИ "Ценов".

ВЛИЯНИЕТО НА COVID-19 ВЪРХУ БАНКОВИЯ СЕКТОР НА РУСИЯ

Зорница Немцева
savovazornitsa@gmail.com

Резюме Целта на материала е да се представят и оценят настъпилите промени и изменения, произтичащи в икономиката на Русия и в частност в банковия и сектор в резултат на COVID-19. Тази статия е посветена на проблема за въздействието на COVID-19 върху руския банков сектор. Статията разглежда актуални въпроси, свързани с промените и трудностите, с които банковият сектор ще трябва да се сблъска поради разпространението на коронавирусната инфекция.

Ключови думи: икономика, COVID-19 коронавирус, банков сектор, пандемия, кредитни рискове, кредитна активност

JEL: Q11, Q14

THE INFLUENCE OF COVID-19 ON THE BANKING SECTOR OF RUSSIA

Zornitca Nemtceva
savovazornitsa@gmail.com

Summary: The purpose of the material is to present and evaluate the changes and amendments that have occurred in the Russian economy and in particular in the banking and sector as a result of COVID-19. This article focuses on the impact of COVID-19 on the Russian banking sector. The article addresses current issues related to the changes and difficulties that the banking sector will have to face due to the spread of coronavirus infection.

Key words: economy, COVID-19 coronavirus, banking sector, pandemic, credit risks, credit activity

JEL: Q11, Q14

ВЪВЕДЕНИЕ

От декември 2019 г. светът е погълнат от епидемията COVID-19, започнала в Китай и стремително разпространила се по целия свят, оказвайки негативно влияние върху световните икономики. Във връзка с COVID-19 бяха затворени границите, прекратиха се външноикономическите връзки, възникна разрыв в производствените цикли. В тези условия икономиките „вземат пауза“, оставайки само секторите, необходими за обезпечаване на жизненоважните потребности. Където и да бъде открит COVID-19, икономисти и анализатори се опитват да отговорят на въпроса: какво въздействие ще има пандемията върху икономиката и кои сектори ще бъдат най-засегнати от настоящата ситуация.

Русия също попадна в орбитата на COVID-19 с всичките произтичащи от това последствия. Ситуацията на външните пазари има пряко въздействие върху руската

икономика и нейните сектори, в т.ч. и върху банковия сектор. Въздействието на COVID-19 върху икономиката на Русия породи голяма несигурност върху различните отрасли, което доведе и до противоречиви прогнози за излизане от това състояние. Макроикономическите последици от тази пандемия доведоха до значително намаляване потреблението на стоки и услуги, до увеличаване на разходите за бизнес трансакции и преоценка на инвестиционните рискове. Пандемията и карантината вече са причинили значителни щети на руската икономика. Според данни от Руската служба на ВВС (БиБиСи) в руската икономика се наблюдава икономически и финансов спад: БВП през април 2020 г. е спаднал с 12%, спрямо предходната година², а броят на безработните, според изчисленията на синдикатите, се е удвоил до 8 милиона души към 14.05.2020 г. Ограничения, наложени от COVID-19, доведоха до спад в сектора на потребителските услуги: обемът на платените услуги, предоставяни на населението, намаля с повече от една трета. Оборътът на дребно е спаднал с 23%. В най-голяма степен този спад се дължи на срива на повече от една трета в сегмента на нехранителните продукти. От друга страна спадът на доходите – намаляването на заплатите – варира от 2% до 9%, което води до намаляване на кредитната активност на банките при отпускане на кредити на физически лица. От трета страна, през първата половина на 2020 г. цените на петрола рязко намаляха, поради спада в търсенето на суровини. В края на април 2002 г. котировките на Brent паднаха под 20 долара, а фючърсите за суров петрол WTI – паднаха под нулата. Малко преди това страните от ОПЕК и няколко други държави се споразумяха да регистрират съкращения на производството, в резултат на което в началото на юни 2020 г. цените на петрола Brent се възстановиха до 40 долара за барел. Трябва да отчитаме, че приходите на руския бюджет, както и обменният курс на рублата, зависят от цените на петрола. Това доведе до намаляване на курса на руската рубла след измененията на цените на петрола (в края на март 2020 г. официалният курс на долара в Русия надхвърли 80 рубли, а курсът на еврото надвиши 87 рубли). Вече през май 2020 г. рублата започна да се укрепва спрямо долара и еврото. Всичко това ще доведе до изключително неравномерното възстановяване на някои от секторите на руската икономика.

Обект на изследването е банковият сектор на Руската федерация, а *предмет* на изследване е кредитната активност в условия на COVID-19. Целта на изследването е влиянието на COVID-19 върху кредитната активност на банковия сектор в Руската федерация. Постигането на целта ще се осъществи чрез:

Състояние на кредитната активност на банковия сектор в Руската федерация преди Ковид кризата.

Влиянието на COVID-19 върху кредитната активност на банковия сектор.

Статията разглежда резултатите от въздействието на пандемията COVID-19 върху икономика на Русия в края на 2020 г., в частност на банковия сектор. Изследването използва аналитичен подход, основан на анализа на данни на глобалната статистика за COVID-19 и в частност за някои сектори в икономиката на Русия. Обобщени са основните негативни тенденции на съвременната световна икономика в края на 2020 г., като се подчертава факта,

²Почти осем процентният спад на БВП, регистриран в Русия е най-големият през последните 25 години.

че икономическите разходи от разпространението на пандемията COVID-19 се увеличават. Въз основа на анализа на кредитната активност на банковия сектор в Руската федерация са формулирани някои мерки в контекста на пандемията COVID-19.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Анализ на кредитната активност на банковия сектор на Руската федерация преди COVID кризата и след нея

В сравнение с кризите от 2008 – 2009 г. и 2014 – 2015 г. руският банков сектор е по-устойчив. В същото време, за разлика от предишните периоди на спад на икономическата активност, реалният сектор на икономиката сега е по-уязвим, който се нуждае от кредит. Въпреки отрицателното въздействие на корона вируса върху финансовата сила на компаниите от сектора на индустрията, корпоративното кредитиране продължава да расте. Това се улеснява, наред с други неща, чрез мерки за подпомагане на заемите, прилагани от Банката на Русия и правителството. Регулаторното облекчение на Централната банка (ЦБ) на Русия по отношение на резервите се прилага за 85% от обема на дълга на компаниите, включително МСП, са валидни до 30 септември 2020 г. и могат да бъдат удължени, ако е необходимо. Мерките позволяват да се отложи формирането на резерви за периода, когато някои компании възстановят финансовото си състояние.

В контекста на ограничителните мерки дългът върху портфейла от заеми за физически лица започва да намалява. Това се случва на фона на намаляване на търсенето на заеми и затягане на изискванията на банките по отношение на кредитоспособността на кредитополучателите. Качеството на портфейла от заеми на дребно остава стабилно през март 2020г., но се очаква да се влоши в бъдеще. Банките активно реструктурират заеми за физически лица; за тази цел Банката на Русия е приела регулаторно облекчение, което позволява на банките да не създават допълнителни резерви за реструктурирани заеми.

Натрупаните макроикономическите капиталови буфери ще допринесат за стабилността на банките. През април 2020 г. буферът на ипотечния заем е разпуснат от Банката на Русия. Това помогна на банките да покрият загубите от кредитния си портфейл и да запазят кредитирането. В допълнение към макроикономическите буфери банките разполагат и със значителен капиталов резерв от 5 трилиона рубли (като се вземат предвид премията за системно значение и премията за поддържане на капитала), което е достатъчно за покриване на възможни загуби по заеми в случай на негативен стрес на сценария на икономическо развитие.

На фона на структурен излишък на ликвидност и достатъчно предлагане на средства на паричния пазар, ликвидните рискове на банковия сектор остават балансирани. В средносрочен план обаче някои кредитни институции могат да се сблъскат с допълнителна нужда от ликвидност. В тази връзка Банката на Русия предприе редица мерки за увеличаване на наличността на средносрочно и дългосрочно финансиране: стартира репоаукционни за 1 месец и 1 година, разшири Ломбардния списък и също така облекчи изискванията за NWCO (Nuisance Wildlife Control License), за да се съобразят с коефициента на краткосрочна ликвидност.

В същото време на фона на спадащите лихвени проценти на руския банков пазар се формират предпоставки за намаляване на лихвения марж в банковия сектор. Банките трябва да се адаптират към дейността си в среда с нисък интерес към кредитиране. За да ограничат

уязвимостта към лихвен риск, руските банки в бъдеще трябва да предприемат мерки за увеличаване на дела на дългосрочните източници на финансиране.

Към 1 април 2020 г. все още е нямало влошаване на качеството на кредитния портфейл на банките. Делът на заемите от IV и V качествени категории, погледнете в https://www.cbr.ru/StaticHtml/File/117620/20203112_in_05_15-188.pdf само по отношение на операциите на Банката на Русия възлиза на 12,4% за заеми в рубли и 9,4% за заеми в чуждестранна валута, което е по-ниско от нивото към 1 октомври 2019 г. с 0,6 и 0,4 процентни пункта. съответно 12%. Въпреки това в бъдеще се очакваше влошаване качеството на кредитния портфейл. Очакваше се също така и значително увеличение на честотата на неизпълненията в отрасли като хотелиерството и ресторантьорството (поне 3 пъти, до 11 – 13%), търговията и производството на несъществени стоки (поне 2 – 3 пъти, нагоре до 9 – 10%). Предвиждаше се значително влошаване на финансовото състояние и увеличаване на честотата на неизпълненията с поне 2,5 пъти до 6 – 7% годишно, за компаниите, извършващи сделки с недвижими имоти. Тези компании представляват значителен размер на дълга по заеми в чуждестранна валута (дълг от 10,9 милиарда щатски долара към 1 април 2020 г.), докато компаниите практически нямат валутни приходи за обслужване на дълга.

Към момента на развитие на пандемията руският банков сектор е с по-добра структура на корпоративния кредитен портфейл от забавянето на икономическата активност през 2015 г. Една от ключовите уязвимости за този сегмент – оценката на кредитния портфейл – беше до голяма степен смекчена от действията на самите банки.

Преференциалната ставка по заемите (в съответствие с новата програма за субсидиране на ставките по банков заеми за строителни и строителни компании, издадена преди 1 май 2020 г.) беше достъпна за тези предприемачи, които ще задържат персонала и поемат задължения за завършване на строителство на жилища Федерацията отпусна 12 милиарда рубли за тази програма.

Дълго време традиционната уязвимост на руския банков сектор бе оценявана чрез оценката на активите и пасивите. От 2016 г. Централната банка на Русия провежда политика на девалвация на банковия сектор, насочена към ограничаване на тази уязвимост. Мерките за обезценка се отнасят както за ограничаване на растежа на кредитирането в чуждестранна валута, така и за увеличаване на пасивите в чуждестранна валута Това даде възможност да се увеличи устойчивостта на руските банки към рисковете от нестабилността на обменния курс.

Въз основа на резултатите от целия период на девалвация се забелязва забележимо намаляване на активите и пасивите на банките в чуждестранна валута, включително задълженията към нерезиденти, както и техният дял в общите активи и пасиви на банковия сектор . Ако в началото на 2016 г. дяловете на активите и пасивите в чуждестранна валута в балансите на руските банки бяха съответно на ниво от 35 и 33%, то към 1 април 2020 г. те бяха 23 и 22%.

През последните четири години делът на кредитите в чуждестранна валута в корпоративния кредитен портфейл е намалял от 40% на 28%, главно в отрасли, които нямат достатъчно валутни приход (в недвижимите имоти – с 26%, в строителството – със 77%), стойността на депозитите и средствата по сметките на нефинансови организации и НФО намалява през този период с 12,5 процентни пункта и стигна до 35,7%.

В същото време делът на валутния компонент остава значителен в балансите на редица банки, в резултат на което отслабването на рублата доведе до значително увеличение на стойността на рисково претеглените активи и намали стойностите на коефициентите на капиталова адекватност. В тази връзка Централната банка на Русия даде възможност на кредитните институции да приемат трансакции в чуждестранна валута в рамките на шест месеца при изчисляване на задължителни съотношения и собствен капитал по официалния курс на чуждестранна валута спрямо рублата, установен от Банката на Русия от 1 март 2020 г.

За разлика от периода 2014 – 2015, когато необходимостта от изплащане на значителна сума на външния дълг както на корпоративния, така и на банковия сектор, налагаше стартирането на специални инструменти за осигуряване на дългосрочна ликвидност в чуждестранна валута, през отчетния период запасите от ликвидни активи на банките в чуждестранна валута останаха достатъчен, дори въпреки недостига на доларова ликвидност на глобалните пазари. В сравнение с 1 януари 2015 г. дългът по заеми на компании в чуждестранна валута намалява с 25%, до 131,5 млрд. щатски долара, към 1 април 2020 г. Значителна част от дълга в чуждестранна валута (43%) се пада на компании, ориентирани към износ, които са по-малко изложени на рисковете от колебанията на обменните курсове. Освен това от 2015 г. насам тази група компании е намалила външния дълг (с 18,7%, до 305,7 млрд. долара, към 1 април 2020 г.).

За да покрие възможните рискове, свързани с нестабилността на обменния курс на рублата, Централна банка на Русия въведе макроикономически надценки върху портфейла от корпоративни заеми в чуждестранна валута. Към 1 април 2020 г. общият капиталов буфер, натрупан поради премии, е 159 милиарда рубли. Макроикономическият капиталов буфер може да бъде разтворен, ако има значително увеличение на загубите в портфейла от кредити в чуждестранна валута или ако банките са принудени активно да реструктурират заеми в чуждестранна валута на кредитополучатели, изпитващи затруднения при обслужването на дълга. Ако надценките бъдат намалени до нула, банките ще могат да поемат загубите с тази сума, без да променят текущата стойност на коефициентите на адекватност на капитала, които са намалили кредитирането и с макроикономически мерки от страна на Банката на Русия.

Банката на Русия предостави на банките правото временно да не създават допълнителни резерви за заеми, реструктурирани поради разпространението на коронавирусна инфекция, като определи оценка на финансовото състояние на кредитополучателите и / или качеството на обслужване на дълга към 1 март 2020 г. (февруари 1, 2020 за отделни отрасли). Поради реструктурирането на заемите, някои кредитополучатели ще могат да възстановят финансовото си състояние, а необходимостта банките да формират резерви ще се удължат с течение на времето. Това ще даде възможност на банките да се подготвят по-добре за справяне с проблемни дългове.

Банките от 20 март до 6 май 2020 г. вече са реструктурирали заеми за големи корпоративни кредитополучатели в размер на 1,2 трилиона рубли. (3,7% от кредитния портфейл на анкетираните банки). За заемите за МСП обемът на реструктурирането за периода от 20 март до 6 май възлиза на 342,3 млрд. рубли или 6,9% от кредитния портфейл на МСП, от които 1,2% от портфейла е предоставянето на кредитни ваканции в съответствие с т. 7 от Федералния закон № 106-FZ (5,8% от споразуменията за МСП), 5,7%

от портфейла – реструктуриране по собствени програми на банките (3,6% от споразуменията за МСП). Делът на одобрението на заявленията за реструктуриране на заеми за МСП е 77%. След края на регулаторния период на облекчаване и периода на кредитните ваканции не всички корпоративни кредитополучатели ще могат да продължат да работят и обслужват дълга си, а банките ще бъдат принудени да отписват част от заемите, използвайки съществуващия капиталов буфер. Основният капитал на банковия сектор, като се вземат предвид поддържането на капиталовата адекватност и премиите за системно значение, е 5 трилиона рубли. Този капитал е достатъчен за покриване на евентуални загуби по заеми дори при стрес сценарий. Мярката беше разширена върху целия портфейл от заеми за МСП и до 83% от портфейла от заеми за корпоративни кредитополучатели (с изключение на МСП).

В резултат на това се установи, че няма забавяне в кредитната активност. Въпреки суровинната зависимост, намаляването на икономическата активност, т.е. на БВП, няма намаляване на кредитирането. Това се дължи на активната лихвена политика на ЦБ на Руската федерация, както и на редица политики на правителството за намаляване на последствията от COVID 19 кризата.

МЕРКИ НА БАНКАТА НА РУСИЯ В ПОДКРЕПА НА КОРПОРАТИВНОТО УПРАВЛЕНИЕ

На 10 април 2020 г. Банката на Русия разшири някои от мерките за подкрепа до допълнителен списък на отрасли, като фиксира оценката на финансовото състояние на кредитополучателя и (или) качеството на услугата към 1 март 2020 г.: жилищно строителство (при условие, че от 01 март 2020 г. заемите, отпуснати на организации, занимаващи се с жилищно строителство, са класифицирани от кредитната институция в категория I или II), като следните: експлоатацията на автогарите и гарите, спомагателните дейности, свързани с въздушния транспорт, производството и продажбата на превозни средства и мотоциклети на едро и дребно, техният ремонт и изпълнение на технически преглед, дейности за предоставяне на битови услуги на населението (ремонт на компютри, лични и домакински предмети, пране и химическо чистене на текстилни и кожени изделия, предоставяне на услуги от фризьори и салони за красота). Централната банка на Русия прилага регулаторни отстъпки за резерви за реструктуриране на заеми за всички видове дейности, които не са споменати по-горе. Тя (ЦБ) е предоставила на кредитните институции правото да не влошават оценката на финансовото състояние и (или) качеството на обслужване на дълга по заеми от I и II качествени категории от 1 март, предоставени на лизингови компании, които са били реструктурирани поради фактът, че тези компании не могат да извършват своевременни плащания поради реструктуриране на плащания от клиенти, чието финансово състояние се е влошило в резултат на разпространението на пандемията. От друга страна, до 30 септември 2020 г. ЦБ на Русия е предоставила на кредитните институции възможността да не се влошава състоянието им при реструктурирани заеми, промяна във валутата на заема от чуждестранна валута към валутата на Руската федерация.

В контекста на очаквания ръст на кредитния риск в корпоративния портфейл и затягането на изискванията от страна на банките към потенциалните кредитополучатели е необходимо да се предотврати значително забавяне на кредитирането на качествени кредитополучатели от реалния сектор, което може да доведе до свиване на кредита и

влошаване на икономическия спад. Понастоящем няма забавяне на кредитната активност. Напротив, през март 2021 г. ръстът на дълга е рекорден (с 2,4% на месец за кредитния портфейл като цяло). Кредитополучателите теглиха заеми в очакване на затягане на стандартите за кредитиране и намаляване на лимитите на кредитната линия. През април увеличението на дълга (с 1,2%) също беше малко по-високо от година по-рано.

През 2021 г. ЦБ на Русия подобри банковото регулиране, така че:

- продължи прилагането на стандартизиран подход от Базел III за оценка на кредитния риск за необезпечени заеми на дребно (включително кредитни карти), което допълнително освободи капитала за разширяване на кредитирането;
- подобри подходите за оценка на рисковете от заеми, за да се подпомогне кредитирането на малки и средни предприятия, жилищното строителство и ипотечното кредитиране, както и да се запази потенциалът на банките за отпускане на заеми на икономиката на фона на разпространението на коронавирусна инфекция По-рано обявените регулаторни промени, насочени към ограничаване на кредитирането на сделки за сливания и придобивания, е предвидено да влязат в сила на 1 октомври 2021 г. ;
- планира да се намали прагът за размера на активите за доброволно използване от банките на подхода, основан на вътрешни рейтинги (IRB, IRB-подход) от 500 милиарда на 150 милиарда рубли. Подобни промени ще позволят на повече банки да преминат към по-прогресивен начин за оценка на капиталовата адекватност и изграждане на резерви;
- продължи работата по концепцията за задължителен преход на системно важни банки към TAP. През 2021 г. ЦБ на Русия планира да се върне към разработването на въпроса за диференцирани премии за адекватност на капитала за системно важни банки, както и въвеждането на коефициент на концентрация за големи кредитни рискове (N30) за тях;
- ще продължи подготовката за прилагане на нови подходи за оценка на лихвения риск за банковия портфейл и пазарния риск, включително валутен риск, в съответствие с международните стандарти;
- предвижда въвеждане на ново изчисление на размера на операционния риск, включен в коефициентите на капиталова адекватност, което ще позволи на банките да използват коефициента на загубите за изчисляване на размера на капитала за покриване на оперативния риск въз основа на реалното ниво на преките загуби от изпълнението на събития с операционен риск

През октомври 2021 г. се очаква да влезе в сила нова методология за оценка на кредитния риск за финансови деривати, в съответствие с новия стандартизиран подход на Базел III за изчисляване на задължителните съотношения на банките с универсален лиценз. По този начин ще се подобри прозрачността на дейностите на кредитните институции и банковите групи. Планира се от 1 октомври 2021 г. нови изисквания за разкриване на информация за оценката на лихвения риск на банковия портфейл, както и за оценката на кредитните и оперативните рискове в съответствие с новите стандартизирани подходи на Базел III да влезе в сила.

През първото тримесечие на 2021 г. влязоха в сила промените в процедурата за оповестяване на информация за лихвените проценти от кредитни институции по договори за банкови депозити с физически лица, което опрости процедурата за разкриване на тази информация от кредитни институции. Банките към момента изчисляват максималната рентабилност по депозитите, съгласно новите правила, които предвиждат да се вземат

предвид при изчисляването на показателя всички условия на увеличен доход на вложителите. ЦБ на Русия продължава да подобрява регулирането на дейността на банките с основен лиценз, а също така въвежда нов подход за оценяване на кредитните рискове, което ще освободи капитала на банките и ще предостави допълнителни възможности за кредитиране на реалния сектор на икономиката. Този подход предвижда изчисляване на съотношенията по класове контрагенти, а не по групи активи (I – V групи).

Оценката на риска за вземания от банки ще зависи от класификацията на банките в класове въз основа на тяхното ниво на кредитоспособност, както и от съответствието им със задължителните коефициенти и минималните маржове за коефициентите на капиталова адекватност на банката. Установява се намалено съотношение на риска от 85% за изискванията за малки и средни предприятия, оценявани индивидуално, като същевременно се запазва настоящото съотношение на риска от 75% за МСП, оценено на база портфейл. При кредитиране на корпоративни кредитополучатели се разпределя клас „специализирано кредитиране“ с диференцирани съотношения на риска в зависимост от вида на специализираното кредитиране (проект, обект или стоково финансиране), а за проектно финансиране – в зависимост от фазата на проекта (инвестиционна фаза или оперативна фаза) и нивото на неговата кредитоспособност (слабо, справедливо, достатъчно, високо).

За проекти, изпълнявани в рамките на механизма за финансиране на проекти, базиран на VEB.RF, повишен коефициент на риск от 130% няма да се прилага във фазата на инвестицията в продължение на две години (до края на 2021 г.). Подчертава се клас гаранции за изпълнение на нефинансови задължения (например тържни гаранции, гаранции в полза на митническите и данъчните органи) с коефициент на кредитна конверсия 0,5 (вместо 1).

По-високи съотношения на риска (вместо сегашните 150%) ще се прилагат за инвестиции в некотирувани акции (дялове) на юридически лица: 400% за краткосрочни спекулативни инвестиции и 250% за други инвестиции (с преходен период от пет години). Установено е повишено съотношение на риска от 150% за неизплатени заеми в необезпечената част (без обезпечение, признато с цел намаляване на кредитния риск), ако прогнозният резерв за възможни загуби по тях е по-малък от 20%, със забавяне сила до 1 януари 2021 г. Съотношението на риска беше увеличено от настоящата стойност от 150% на 200% за заеми, отпуснати от 1 януари 2020 г. и използвани от кредитополучателите за инвестиране в уставния капитал на други юридически лица.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ:

В контекста на ускореното разпространение на пандемията в Русия и въвеждането на ограничителни мерки в края на март 2020 г., се наблюдава рязък спад в доходите на кредитополучателите, поради което банките са изправени пред безпрецедентно търсене на реструктуриране на кредити. Централната банка на Русия е приложила широкомащабно облекчаване на регулациите на резервите, за да подпомогне кредитирането на икономиката и да осигури безпроблемен процес за признаване на влошаване на качеството на кредитните портфейли.

Според направени изчисления на ЦБ на Русия банковата система разполага с достатъчно капиталови резерви за покриване на рисковете. За да се премахнат някои от рисковете се изискват и мерки за подкрепа на кредитополучателите от правителството.

Въпреки излишъка на ликвидност в банковия сектор ЦБ трябва да провежда редовни дългосрочни репоаукциони.

Руският финансов сектор и банковата система са достатъчно здрави, за да се справят с шоковете, които възникнали сега, и да подкрепят кредитирането на икономиката, когато тя навлезе във фаза на възстановяване. Временните облекчения въведени в банковата сфера ще позволи на банките постепенно да се адаптират към ситуацията и да поддържат финансова стабилност. Много е важно банките и другите финансови институции да използват индулгенции, за да стабилизират финансовото си състояние и да отпускат заеми, а не да изплащат дивиденди на собствениците.

Извършеният анализ на влиянието на COVID-19 в банковия сектор на Русия и на предприетите икономически мерки в условията на COVID-19 позволяват да се направят следните основни изводи:

Първо: Въздействието на COVID-19 върху банковия сектор не може да бъде подценявано. Банковата индустрия вече е изправена пред труден тест, поради разпространението на коронавирусна инфекция в Русия. Основният риск е за кредита, тъй като руските банки ще трябва да бъдат изправени пред неизпълнение на заемите не само от страна на отраслите, за които се смята, че са засегнати, но и от страна на кредитирането на дребно поради намаляване на доходите на населението и загубата на работни места. Всички тези фактори ще имат отрицателно въздействие върху вътрешния капитал на банките. Също така си струва да се отбележи, че продажбата на банкови продукти ще намалее и ще загуби своята значимост по време на кризата, свързана с пандемията COVID-19. Може да се каже, че руският банков сектор вече се затруднява, но анализаторите прогнозираят, че да се очаква криза в банковия сектор, подобна на 2014 – 2015, не си струва, тъй като банките имат значителен капиталов резерв, както и необходимото ниво на ликвидност.

Второ: Предоставените от страна на Банката на Русия регулаторни отстъпки за резерви за реструктуриране на заеми правото да не влошават оценката на финансовото състояние и (или) качеството на обслужване на дълга по заеми позволиха на банковия сектор в Русия да съхрани своята стабилност и ликвидност.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аналитики оценили влияние пандемии на экономику России // РБК. 08.09.2020. – URL: rbc.ru/economics/08/09/2020/5f570b589a7947a7d20d6a74 (дата обращения: 05.10.2020).
2. Auto industry recovery from COVID-19 could take years, signaling slow climb back // The Detroit News. 11.06.2020.
3. Donati A.K. What's Next for Construction and Contech After Covid-19? // Forbes. 13.05.2020. – URL: forbes.com/sites/angelicakrystledonati/2020/05/13/whats-next-for-construction-and-contech-after-covid-19/#4c86419842cb (date of access: 05.10.2020).
4. Globalisation and the threat of Covid-19. The Economist Intelligence Unit. London. 2020.
5. Greig J. US IT sector jobs slowly rebounding after coronavirus dip // TechRepublic. 06.6.2020. – URL: techrepublic.com/article/us-it-sector-jobs-slowly-rebounding-after-coronavirus-dip/ (date of access: 05.10.2020).

6. Gross Domestic Product, 2nd Quarter 2020 (Advance Estimate) and Annual Update // bea. 30.07.2020. – URL: bea.gov/news/2020/gross-domestic-product-2nd-quarter-2020-advance-estimate-and-annual-update (date of access: 05.10.2020).
7. Mandavia M. Virus attack to slow down IT growth // The Economic Times. 03.04.2020. – URL: tech.economictimes.indiatimes.com/news/corporate/virus-attack-to-slow-down-it-growth/74958707?redirect=1 (date of access: 05.10.2020).
8. Near-term disruption likely in IT sector; FY22 should be normal year: Citi report // The Economic Times. 16.06.2020. – URL: economictimes.indiatimes.com/tech/ites/near-term-disruption-likely-in-it-sector-fy22-should-be-normal-year-citi-report/articleshow/76405975.cms (date of access: 05.10.2020).
9. Nichols M.R. How COVID-19 Has Impacted the Electronics Supply Chain // Electronic Design. 02.06.2020. – URL: electronicdesign.com/covid-19/article/21132922/how-covid19-has-impacted-the-electronics-supply-chain (date of access: 05.10.2020).
10. Statista. – URL: statista.com/topics/1487/automotive-industry/ (date of access: 05.10.2020).
11. TrendForce Presents Comprehensive Analysis of COVID-19 Outbreak's Impact on Global High-Tech Industry // businesswire. 17.02.2020. – URL: businesswire.com/news/home/20200217005084/en/TrendForce-Presents-Comprehensive-Analysis-COVID-19-Outbreak%E2%80%99s-Impact (date of access: 05.10.2020).
12. Understanding the sector impact of COVID-19 Telecommunications. Deloitte. 02.04.2020. – URL: 2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/About-Deloitte/COVID-19/gx-understand-sector-impact-telecom.pdf (date of access: 05.10.2020).
13. Wyman O., Why Aerospace's Recovery From COVID-19 May Take Five Years // Forbes. 20.05.2020. – URL: forbes.com/sites/oliverwyman/2020/05/20/why-aerospace-recovery-from-covid-19-may-take-five-years/#158a5d1e3d94 (date of access: 05.10.2020).
14. <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2020-3-72-243-266>
15. <https://www.bbc.com/russian/news-52934300>
16. <https://www.rbc.ru/economics/10/04/2020/5e8f108f9a794727b206ba88>
17. <https://www.imf.org/ru/News/Articles/2020/03/09/blog030920-limiting-the-economic-fallout-of-the-coronavirus-with-large-targeted-policies>
18. <https://www.coface.ru/Novosti-i-Publikacii/Publikacii/Vliyanie-COVID-19-na-ekonomiku.-Analiticheskie-materialy-Coface>
19. <https://roscongress.org/materials/issledovanie-vliyaniya-pandemii-covid-19-na-rossiyskiy-biznes->
20. Дробот Е.В., Мировая экономика в условиях пандемии COVID-19: итоги 2020 года и перспективы восстановления // Экономические отношения. – 2020. – Том 10. – № 4. – С. 937-960. – doi: 10.18334/eo.10.4.111375.
21. Костин К.Б., Хомченко Е.А., Влияние пандемии COVID-19 на мировую экономику, Санкт-Петербургский государственный экономический университет, Санкт-Петербург, Россия, Экономические отношения, том 10, номер 4, октябрь-ноябрь, декабрь 2020 г.
22. Королева А., Прогноз для банков изменен на негативный [Электронный ресурс] - Режим доступа: URL: <https://expert.ru/2020/04/8/rejtingi-bankov-poshli-vniz/>. (08.04.2020)
23. URL: <https://www.rbc.ru/finances/24/03/2020/5e78d48f9a794758a164cbe3>. (24.03.2020).

24. Литова Е., Червонная А., ЦБ объявил новые меры поддержки банков [Электронный ресурс]. - Режим доступа: URL: <https://www.vedomosti.ru/finance/articles/2020/04/17/828325-tsb-obyavil-novie-meri-podderzhki-bankov>. (17.04.2020).

25. Огурцова Е., Коронавирус в банке. Три варианта развития событий для российского банковского сектора [Электронный ресурс]. - Режим доступа: URL: <https://www.banki.ru/news/daytheme/?id=10918984>. (10.03.2020).

26. https://www.cbr.ru/StaticHtml/File/117620/20203112_in_05_15-188.pdf.

Авторите на статиите носят пълна отговорност за съдържанието, оригиналността, изказаните становища и цитираните източници.

©Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе

©Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ АД – Русе

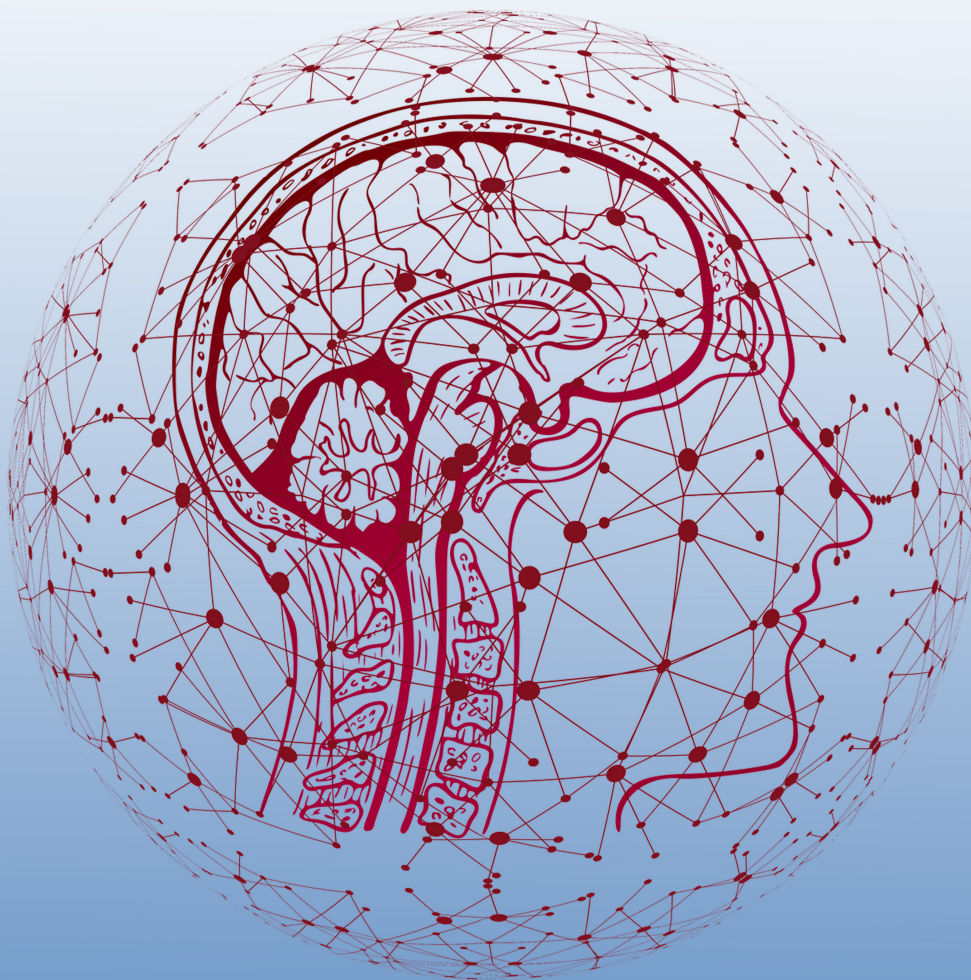
ISSN 2683 – 0892

Scientific Journal

SOCIETY AND HEALTH

Year 2021, Revision 4

ISSN 2683-0892 (online)

© Regional Library "Lyuben Karavelov" – Ruse

© Kaneff University Hospital – Ruse